בית יעקב

ליטעראַרישער פאַמיליען-זשורנאַל

יאַרגאַנג 8 — נומער 69

ארגאן פאר די אינטערעסן פון די בית-יעקב-שולן
און ארגאניזאציעס בנות-אגודת-ישראל אין פוילן
רעדאקטאר: א. ג. פרידנזאן

— ד ע ר ש ײ נ ט י ע ד ן צ װ ײ ט ן פ ר ײ ט י ק —

ב״ה, לאָדזש פרייטיק פ׳ אח״ק ז׳ אייר תרצ״א — Łódź Kwiecień 1931

סדר-היום פון צענטראַל-ראַט צוזאַמינפאר פון בנות-אגודת-ישראל אין ווארשע

זונטיק און מאָנטיק ט-י׳ אייר

זונטיק ט׳ אייר 6 אָוונט

פ״ערלעכע ערעפנונג

א) עפינונגס - רעדע

ב) באַגריסונגין

ג) טעטיקײטס-באַריכט פון צענטראַלן סעקרעטאַריאַט

הארכיון היהודי

ד) די בילדונג-פראַגע ביי דער יידישער פרוי – רעפעראַט

ה) קלויבן אַ פרעזידיום

מאָנטיק י׳ אייר 11 פרי

ארכיון אסופות

צווייטע זיצונג

ו) וויכוחים

ז) יידיש לשון אַלס פאַקטאר אין אונדזער ערציאונגס-אַרביט — רעפעראַט

ח) ארגאַניזאַציע-פראַגן אין בתיה-פאַרבאַנד—רעפעראַט

ט) ליטעראַטור און פרעסע — רעפעראַט

י) ארץ-ישראל — רעפעראַט

יא) די קולטורעלע און עקאנאמישע נויט פון יידישן מאַסן - קינד — רעפעראַט

מאנטיק י״א אייר 4 נאָכמיטיק

דריטע זיצונג

יב) אַלגימיינע וויכוחים

יג) פרויען-גלייכבארעכטיקונג איגים ליכט פון יידנטום—רעפעראַט

יד) פרייע פאַרשלאַגן

מאָנטיק די נאַכט צו י״א אייר האַלב ניין אָוונט

טו) החלטות

11 ביינאַכט פײערלעכער באַנקעט

די פײערלעכע ערעפנונג-זיצונג וועט זיין אין גרויסן זיצונגס-זאַל פון וואַרשעווער שטאָט-ראַט. די מאָנטיקדיקע זיצונגין וועט באַזונדער באקאַנט גימאַכט ווערן אין וועלכן זאַל.

דינסטיק באַזוכן די מערקווירדיקייט פון דער פוילישער רעזידענץ אין באַגלייטונג פון וואַרשעווער חברות!

לייענט דעם קומינדיקן באַריכט = נומער פון בית-יעקב-זשורנאַל № 70 וואו ס׳וועט זיך גיפונין אַן אויספירלעכער באַריכט פונים צוזאַמינפאָר און די פאָטאגראַפישע אויפנאַמיס!

לייענט די ידיעות אין „טאָג-בלאַט". וועגן אַלע ווייטערע פרטים, וואָס נוגע דעם צוזאַמינפאָר. ביז איבערן צוזאַמינפאָר דאַרפן אַלע בריוו אין ". ס. אַדרעסירט ווערן:

Centrala „Aguda" Warszawa Graniczna 9
skrz.pocz. 103 „dla Sekretarjatu".

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

גילײגט אַ יסוד...

(פון דער גרונטשטיין חגיגה אין דלוגאשאַדלע)

יעדער פון אונדז שפירט שוין לאַנג בײַ זיך, אַז עפּיס זענען מיר נישט גירעכט, מיר זענען אונדזערע קינדער אַ שטיקל בעל-חוב. יאָ, מיר זאָרגן פאַר זייער חינוך, מיר שאַפן און פירן חדרים און שולן, מיר זענען זיך מטריח און טאַקע מיט אַלע אונדזערע כוחות זיי צו געבן אַזאַ חינוך, ווי ס-האָבן אונדז גיגעבן אונדזערע עלטערן, פיין, שיין און וואויל. פון אונדזער זייט — פאַרט איז דאָס נאָך נישט אַלץ!

וואָס האָבן מיר גיטועֿן פאַרן גיזונט פון אונדזערע קינדער? וואו זאָל אונדזער קליינוואַרג און יוגנט זיך דערקוויקן מיט אַ ביסל פ ר י ש ע ר לופט? מילא די קינדער פון רייכע פאַרמעגלעכע עלטערן זענען נאָך אין דעם פרט אַביסל פאַרזאָרגט, אָבער די אויסגימאַטערטע און שוואַכע גופים-לעך פון אָרימען מאַסן-קינד, פאַר זיי האָבן מיר שוין גאָר קיין התחייבות?

מיט אַ פינף יאָר צוריק בין איך גיוועזן אין דער באַקאַנטער מעדעם - סאַנאַטאָריע אין מיעדזשין (ביי אטוואצק), וואָס זאָל איך אייך זאָגן? איך בין רויט גיוואָרן פאַר בושה און ס-האַרץ איז מיר פאַרגאַנגען פאַר קנאה... פונוואַנעט נעמען דאָס אָרימע פּראָלעטאַריער אַזוי פיל געלט? אַזאַ בנין און אַזאַ איינריכטונג קאָסט דאָך אַ מטמון מיט געלט! ווי אַזוי דאָס איז גישאַפן גיוואָרן האָב איך מיר גישטעלט אַ שאלה. באַלד בין איך גיוואָר-גיוואָרן, אַז ס-רוב איז-ס פון אַמעריקאַנער געלטער פון „דזשוינט" און ענלעכע מקורים און נישט ווייניק אויך פון גיזאַמלט גראָשנס פון אָפּגישפּאָרטן אַרביטס-לוין.

נאָכן דערגיין דעם „סוד" מיט די אַמעריקאַנער, איז ביי מיר פונדעסטוועגן נישט אָפּגינומען גיוואָרן דאָס התפעלות פאַר דער מעדעם - סאַנאַטאָריע, ווייל גיוואוסט האָב איך שוין דעמלט אַז אפילו מיט אַמעריקאַנער געלטער און אַלע איבריקע גליקן מוז אַזאַ בנין אויפבויען, פירן און אויסהאַלטן, האָבן מענטשן מיט ענערגיע, חוש פאַר זער אַך און נאָך מיין טאַקע דעם גיניטן אָרגאַניזאַציע אַפּאַראַט.

אַריינקוקנדיק אין דער הנהגה פון אינווייניק אין דער סאַנאַטאָריע און נאָכן באַקענען זיך מיטן קינדער-לעבן דאָרט שוין די רוחניות-דיקע זייט דערפון, איז מיר דאָס בלוט אין די אָדערן פאַרגליווערט גיוואָרן... די קינדער האָבן וואָס אַן-אמת שוין יידיש גיפּלאַפּלט, אָבער אַלץ אַזוי פרעמד, ווייט פון דעם יידיש, וואָס מיר פאַרשטייען, אַז ס-איז טאַקע י י ד י ש... איך הייב אָן אַ דרישה וחקירה ביים דירעקטאָר פון דער סאַנאַטאָריע און ער דערציילט מיר, אַז פון די אַלע „קלערקאַלע פרומע זאַכן" איז ביי זיי קיין סימן נישטאָ. וואָס מיר שבת? ווער מיר כשר? ציצית, תפילין, דאַווינען. ווי קומט דאָס צו אונדז סאָציאַליסטן? און דערביי גיט ער צו מיט טריאומף — א י י ע ר ע פרומע יידן

בעטן זיך דאָך תחנונים, אַז מיר זאָלן זייערע קינדער דאָ אַרייננעמען און דערציילט באַלד אַ פאַקט פון דעם זעלבן טאָג, ווי אַ מלמד פון אַ וואַרשעווער תלמוד תורה האָט זיך מיט טרערן אין די אויגן גיבעטן אַריינצונעמען זיינס אַ קינד...

פאַרשטייט זיך אַז זיינע ווערטער האָבן מיר גישטאָכן, ווי אַ גליעדיקע שפּיז אין האַרצן און אַ פאַרשעמטער בין איך פון דאָרט אוועק...

זייער פיינלעכע מחשבות זענען מיך באַפאַלן. אַרום און אַרום, די גאַנצע „אטוואצקער ליניע" באַוואוינט מיט צענער טויזנטער יידן חרדים צווישן זיי ווי נישט שייך, אויך אַ ביסל עשירים און זיכער אויך נדבנים און זיי טוען גאָרנישט אַ טראַכט דערוועגן. ס-טייטש! בין איך אַ פאַרביטערטער גיקומען קיין וואַרשע און זיך אָפּגירעט ס-האַרץ פאַר אַ פּאָר היימישע פריינט. אַביסל שפּעטער האָט זיך באַוויזן אַ ידיעה, אַז דער פירער פון אונדזער חינוך-באַוועגונג ר׳ זושא פרידמאַן האָט אויסגיאַרביט אַ פּלאַן פון אַ ספּעציעלער אָרגאַניזאַציע, וואָס זאָל זאָרגן פאַרן גיזונט פון אָרטאָדאָקסישן* שול-קינד, אָבער באַלד איז דערמיט גיוואָרן שאַ-שטיל.

נאָר ווי זאָגט מען עפּיס „בעסער שפּעטער ווי קיינמאָל". סאיז אונדז שוין ליידער באַשערט צו פאַרשפּעטיקן זיך, פאָרט קומען מיר מיט פאַמעלעכע טריט צו אַלע מוסדות, וואָס זענען אונדז נייטיק. מיט צוויי יאָר צוריק איז אין וואַרשע גישאַפן גיוואָרן די חנוך-אָרגאַניזאַציע „יהודית" און איינס פון איר ערשטער אַרביט איז גיווען, אַ זומער-קאָלאָניע פאַר אינדזערע שול-קינדער און פאַר אַ יאָרן האָט שוין די קאָלאָניע גיהאַט אַ שם אין אונדזער וועלט. די בית-יעקב-אָרגאַניזאַציע און די חורב-צענטראַלע איז צוגישטאַנען צו דער אַרביט און באַלד ענערגיש גינומען טראַכטן וועגן פאַרברייטערן דידאָזיקע אַרביט און אָט האָבן מיר שוין זוכה גיווען צו לייגן אַ יסוד פון אַ גרויס בנין, וואָס מיר קענען גאָרנישט אָפּשאַצן ס-חשיבות דערפון. ס-וואָלט גיווען אַ שטיקל עוולה נישט צו דערמאָנען ד רביי די גרויסע טירחא פון שול-דירעקטאָר ר׳ יואל אונגער, דעם הויפּט-מיסד פון דעם בנין, ער האָט דערפאַר אַ סך, גאָר אַ סך זיך מטריח גיווען און אין דלוגע-שאַדלע איז ה׳ אונגער טאַקע גיווען דער אמת-ער „מחותן" בראש פון דער שיינער האַרציקער חגיגה.

בסך-הכל זענען מיר גיווען ביי דער חגיגה, אַ פּאָר היימישע מענטשן, דערפאַר אַלץ בעלי-מעשה. און די וואָס לעבן טאָג אויף טאָג פאַרקניפּט מיט די צרכים פון אָרטאָדאָקסישן עולם: דער הדרת-פנים-דיקער חשובער ראַטמאַן פון דער רעזידענץ ר׳ אייזיק בער עקערמאַן, דער תמיד מיושב-דיקער בעל-סברא און באַלעבאַטער ר׳ זושא פרידמאַן, דער פריינט פון אַלץ און אַלע, וואָס

דער דלוגאשאַדלער רב באַגריסט די חגיגה

הארכיון היהודי

לאַ המדרש עיקר!...

(צום צענטראַל־ראַט צוזאַמענפאָר פון בנות־אגודת־ישראל)

נאָך אַן־הפסקה פון צוויי יאָר קומען מיר זיך ווידער צוזאַמען. אונדזערע קאָנפערענצן ביז היינט האָבן ב"ה נושא פּירות געווען. שוין דאָס, אַז אַ שיין ביסל החלטות זענען אויסגעפירט גע־וואָרן איז אַ גוטער סימן. מיט אַ באַזונדערער שמחה קאָן מען דאָס זאָגן אַקעגן די החלטות פון דער צווייטער לאַנד־קאָנפערענץ, וואָס איז געווען אין לאָדזש מיט צוויי יאָר צוריק גראָד איינעם זעלבן טאָג ווען מיר וועלן זיין אין וואַרשע. ס'איז זייער געוואונטשן, אַז אַלע חברות, און דעלעגאַטנס וואָס קומען צום צענטראַל - ראַט צוזאַמענפאָר, זיי זאָלן לייענען דעם באַריכט־נומער פון בית־יעקב 43, כדי צו קענען מאַכן אַ חשבון פון דעם וואָס איז יאָ אדער נישט אויסגעפירט געוואָרן פון די דעמאָלטיקע החלטות. נישט דאָ איז דאָס אָרט אויסצורעכענען, אונדזערע מעשים במשך די צוויי יאָר, וואָס זענען על־פּי־רוב באַקאַנט. אַגב וועט אַ אויספירלע־כער טעטיקייטס־באַריכט אויפן צוזאַמענפאָר געהערט ווערן, דאָס וואָס מיר ווילן אָבער דאָ יאָ זאָגן האָט עס נאָר אַ שייכות פעסט צו שטעלן אונדזער קוק אויף דער צענטראַלער אַרבעט. מיר גייען אַרויס פון דער הנחה, אַז קודם־כל מוז געאַרבעט ווערן און ביי די גאַנצע פּראָפּאַגאַנדע וואָס מיר פירן, וואָס קען אַמאָל אויסקוקן ווי „בלאַף" איז עס פאַקט נישט אַזוי. ס'ווערט מער, אַ סך מער געאַרבעט ווי גערעדט...

אַ צענטראַלע דאַרף זיין דער מעורר, דער אָרגאַן וואָס שטופּט צו אַרבעט, ווייזט אָן ווי אַזוי צו אַרבעטן, ברענגט אַריין חיות אין דער באַוועגונג, רופט אַרויס אַלעמאָל נייע מעשים, שטייט אויף דער וואַך און דאָס אַלץ איז געטון געוואָרן מיט אַ עודף און דער־ביי נישט געקאַרגט קיין מי איבער די כוחות.

אויף דעם היינטיקן צוזאַמענפאָר לייגן מיר גרויסע האָפנונגען. מיר דערוואַרטן נישט בלויז שיינע רעדעס, נאָר ס'ווילן זיך הערן די ערנצטע ווערטער און פּירלייגן, וואָס זאָלן דערנאָך מחייב זיין צו מעשים.

שוין דאָס וואָס ס'קומען צום צוזאַמענפאָר אונדזערע אויסגעקלי־בענע חברות און פירערנס פאַרשטאַרקט ביי אונז דעם בטחון אַז ס'וועט אַזוי זיין.

מיר זענען גרייט אויפצונעמען נייע החלטות און מיר וועלן בעזר השם, איך די פרישע ווי אַלע פריערדיקע אויפרופן, כדי אונדזער אַרבעט זאָל וואַקסן אין דער ברייט און זיך פאַרשטאַרקן אין דער טיף... מיר ווינטשן זיך, אַז פון היינטיקן צוזאַמענ־פאָר זאָל אַרויס דער רוף צו אַלע חברות: לא המדרש עיקר אלא המעשה...

צענטראַלער סעקרעטאַריאַט

*

רופט אויף אַלע מאָל מיט זיין געוויסנס־פעדער דעם עולם צו אַ פרישער עלי', ר' אַברהם מרדכי ראָגאָווי, דער טיף אין זיך טראַכטנדיקער חוקר, ר' יודא לייב אָרלעאַן, די חשובע וואַרשע־ווער בעלי־בתים עלבינגער, ריבא, דער אָבסערוואַטאָר און באַ־שרייבער פון „עמק אין שטעטל", ב. סאָקאָלאָוו, דער יינגער גע־שיקטער זשורנאַליסט משה מאַרק, אַצינד דער „מחותן" ר' יואל אונגער ואני הקטן, וואָס די ווייטע נסיעה האָט מיר צוגעגעבן דאָס חשיבות פון אַ גאַסט...

פון אַלע אסיפות און חגיגות, וואָס כ'בין שוין געווען ביי זיי, זינט אונדזער געזעל־שאַפטלעך לעבן בויט ז.ך, איז ביי מיר דער רושם פון אָט דער באַשיידענער חגיגה געווען אַ סך שטאַרקער. ס'ביי מיר נישט קיין ספק, אַז מיטן לייגן דעם יסוד צו דעם בנין, פון דער ערשטער אָרטאָ־דאָקסישער זומער־קאָלאָניע, עפענען מיר אַ נייע תקופה אין אונדזער חינוך־אַר־בעט. מיר וועלן אַריינ־פירן אַ גאַנץ נייעם קוק ביי אונזערע יידן, וואָס עס הייסט חינוך. דער אָרטאָדאָקסישער ייד, סיי דער פשוטער חבר, סיי דער עסקן וועט אָנהייבן פאַרשטיין, אַז פאַר אונדזער קינדס־ערציאונג מוז מען זאָרגן מיט אַ ברייטערן פאַרנעם. אי די נשמה פון אונדזער קינד מוז דורך אונדז פאַרזאָרגט ווערן און לאָמיר האָפן, אַז דער ברייטער עולם וועט גיין צו הילף, די באַשעפער און בויער פונים ווי־כטיקן בנין און מיר וועל באַלד זען די פרייד פון אונדזערע שלמה־לעך און רחל־לעך ביים קוויקן זיך מיט לופט, וואַסער און זון!

*

אַצינד – אַ פּאָר שורות וועגן פּלאַן פון דער קאָל ניע:

די געגנט איז אויף ווייטע שטחים אַרומגערינגלט מיט בלויז נאָדל־ביימער, זאַמדיק און טרוקן; די לופט אַ געזונטע און פון מעדיצי־נער שטאַרק געלויבט פאַר דעם צוועק.

דער פּלאַץ וואו דאָס בנין ווערט געשטעלט נעמט אַרום אַ שטח פון 3 מאָרג לאַנד. דער אַרכיטעקט אינזש. האָלצמאַן פאַרזיכערט, אַז דאָס בנין וועט זיין געבויט לויטן מאָדערנסטן סיסטעם און לויט אַלע תביעות פון היגיענע און געזונטהייטס־שוץ. אין אַ פּאָר וואָכן אַרום וועט שוין זיין פאַר־טיק דער פּאַרטער, וואָס וועט אַריינעמען קרוב 150 קינדער. שפּעטער, אַז ס'וועלן זיין מער געלט־מיט־לען וועט מען קענען אַרויפציען דעם 1־טן שטאָק. און נאָך קע־נען בויען אויפן זעל־בן פּלאַץ נאָך בנינים. אין דעם בנין פון יעצט וועלן גיין: 4 גרויסע שלאָף־זאַלן, אַ שפּיל־זאַל, וועראַנדעס אַ ברייטע זון־טעראַסע, 2 קוכן (אויף מילכיק און פליישיק). אַ איזאָלאַציע צימער פאַר קראַנקע קינדער, וואַש־צימערן און ספּעציעלע שטובן פאַר גאַרדעראָבע, ווירטשאַפט, וועשעריי ווי אויך קעלערן פאַר די פּראָוויאַנט־מאַגאַזינען.

די אַרבעט ווערט געפירט דורך ה' סעגאַל און די בוי־אַרבעט פירט אויס די בוי־פירמע ראָזן און קאַסאָווסקי אין גאָוואַראָווע.

אליעזר גרשון פרידנזאָן

דאָס פאַרלייענען פונים פּאַ־מיט דעם גרונטשטיין־אַקט!

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

ספירה צייט

פון שרה שעבירער

דער ליבער שיינער פסח האט זיך מיט אונדז אפגיזעגנט. שוין אוועק זענען די טעג ווען די עלטערן האבן גיקענט מיט די מצוות און מינהגים פון דעם דאזיקן יום-טוב אריינגעבן אין די הערצער פון זייערע קינדער דאס התלהבות פאר אונדזער תורה הקדושה. אלע פעדאגאגן אין דער וועלט מוזן מודה זיין אז קיין בעסערע מעטאדע און לימוד פאר אונדזערע קינדער קאן נישט זיין, ווי עס איז דער יום-טוב פסח. אצינד הייבן מיר אן צו ציילן וואכן און טעג ביז קבלת התורה. ווי א גליקלעכער חתן בענקט צום טאג פון זיין חתונה, אזוי איז ישראל פול מיט ווארטן אויפן אנקומען פון די טעג פון מתן תורה. מיט יעדן טאג וואס גייט אוועק פארגרעסערט זיך אלץ כסדר די תשוקה צו די קומידיקע טעג.

ר' חייא לערנט: „זיבן גאנצע וואכן זאלסטו ציילן, ווען וועלן זיי גאנץ זיין?" (ווען וועט אויפהערן די קללה פון דער צייט און ס-וועלן פער וואונדן די יידישע צרות?) און ר' חייא ענפערט: ווען ישראל וועט טון דעם רצון פון השי"ת.

די פרעדיקער פון דער מאדערנער צייט הייסן אראפווארפן די יוגנט פון זיך דעם עול פון יידישקייט, דערמיט מיינען זיי, וועלן מיר זיין גיהאלפן און גליקלעך.

זיי די אפיקורסים רופן זיך „פרייע מענטשן" און פארגעסן דערביי אז זיין א קנעכט צום אייגינים „איך" איז קיין גרעסער עבדות און שפלות נישט פאראן.

גאר אנדערש פארקוקט זיך דער מאמין און דער שומר התורה אויף דעם וואס עס רופט זיך „פרייקייט", און דא לערנט אונדז דאס ספירה-ציילן זייער א סך.

*

די צווייטע פסח-נאכט ווען מ'האט אנגיהויבן שניידן דעם עומר און ברענגין דעם ערשטן גערשט צום כהן – כאטש דער גערשט איז שוין לאנג צייטיק גיוועזן — האט ערשט דעם ייד מתיר גיוועזן אים צו נוצן.

און אונדזער הייליק לאנד האט דאס ספירה-ציילן גירופן צו אלע יידן צוזאמין און צו יעדן ייד באזונדער: דאס לאנד וואס איר פארמאגט, דער אקער וואס גיהער אייך און די פירות וואס זענין אין אייער רשות, דאס אלץ איז פארט נישט דער עיקר פון אייער יידיש לעבן. ווען איר וועט מקיים זיין די תורה וועט טאקע דאס אלץ זיין אייער, און אויב חלילה נישט, וועט דאס פעטע לאנד און זיין זיסע פרוכט פאר אייך פארלוירן גיין.

און וואס איז גישעען?

אזוי לאנג טאקע ווי ישראל האט דעם מהות און באטייט פון ספירה-ציילן פארשטאנין איז ישראל גיזעסן אויף זיין ערד און גישניטן מיט גיזאנג זיין אייגינער תבואה. ווייבאלד אבער דאס יידישע פאלק האט פארגעסן זיין תכלית, איז אוועקגינומין גיווארן פון אים זיין לאנד, זיין [illegible] און זיין גאנץ נאציאנאל-פארמעגן.

* * *

צוויי טויזנט יאר, וואגלט שוין דער ייד אין גלות און נישטא מער די אייגינע פעלדער, אפגינומין גיווארן די היים און א חורבה איז פון אלץ גיווארן און במילא איז דאס ספירה ציילן גיווארן זייער פראבלעמאטיש. און פארט ווען מיר האבן שוין נישט אפילו דעם כהן און נישט ארץ ישראל און נישט דאס בית-המקדש זעען מיר נישט אז ס-זאל אנקומין אין יידישן הארץ א בענקשאפט צו תשובה און עס האלט חלילה גאר שלעכט אפילו מיט דעם אלטן קולטור-פארמעג וואס עס איז אונדז נאך פארבליבן.

די גאנצע גלות-געשיכטע, וואס אין איר פארלויף זענין אזוי פיל טרויריקע צייטן גיוועזן, דערציילט אונדז אז די ספירה-צייט איז גיוועזן מסוגל פאר די בלוטיקסטע און מורא-דיקסטע יסורים און חורבנות. מיר זענין אבער ארויס גישטארקט אין אונדזער בטחון דוקא פון די אלע טרויעריקע איבערלעבונגין.

די יידישע נשמה איז נאך גיבליבן וואכידיק און דאס גיפיל פון חיות און בענקשאפט איז נישט אפגיטעמפט גיווארן. אונדזערע הערצער זענין נאר א ביסל פארשלאפן און ס-איז טאקע אונדזער הייליקסטער חוב דאס יידישע הארץ אויפצואוועקן פונים לעטארגישען שלאף.

די אלע קדושים וואס זענין גיגאנגין אויף קדוש השם מיט שמע-ישראל אויף זייערע ליפן אין פייער און פלאמין, זיי אלע לעבן אויף אין די טעג פאר אונדזערע אויגן.

זאלן מיר לייענין די טראגישע בלעטער פון זייער לעבן און שטארבן און שוין דאס וועט אונדז צו א פארשטארקטער אמונה פירן. זאלן מיר אין די ספירה-טעג ציילן אונדזערע מעלות און חסרונות און פאר אונדז „בנות אגוד ישראל" איז דאס ציילן די טעג וואכן און יאר, שוין גיווארן א סימן פאר בענקשאפט צו לעבן מיטן גאנג פון עלי'-אידעאל, למנות ימינו כן הודע!

*

גראד גיפאלן די היינטיקע ספירה-טעג נאכדעם ווי מיר האבן אפגישלאסן א תקופה פון 5 יאר בנות-אגודת-ישראל ארבייט און מיר שטייען אצינד ערב דעם ווארשעווער צוזאמינפאר, וואו ס-וועט בע"ה ווידער גילייגט ווערן דער יסוד פאר א נייער תקופה פון אונדזער באוועגונג.

זאל-זשע יעדע פון אונדז קומין צום צוזאמינפאר מיט דעם חשבון טון ציילן, וועגן און מעסטן, אונדזערע מעשים נאר דעמלט ווען מיר וועלן אזוי טון וועט אין אונדזער ארבייט זיין הצלחה און מיר וועלן דערנענטערן די שעה, פון אמתער גאולה און חרות הנפש...

די גיטרייע תלמידים

פון בוך: אין גלאנץ פון דער שכינה.
וואס וועט בקרוב דערשיינען.

רב זושא האט גידינט
דעם אייבערשטן מיט פייער...
גיקליבן יידישע נשמות
ווי אוצרות אין שייער...

גלות אפגירעכט
אויף ווייטע וועגן...
מיט זיין ברודער אלימלך
גיוואגלט אין שניי און רעגן...

פון ישוב צו ישוב,
פון ארט צו ארט
פארשפרייט די בשורה
פון בעש"ט, און זיין הייליק ווארט...

אליעזר שינדלער

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

נאך וועגן געטלעכע לידער

פון ד"ר שלמה בירנבוים

אַ שיינעם דאַנק די אלע, וואָס האָבן מיר אַריינגעשיקט לידער וועלכע ס'האט נאך נישט געשיקט. בעט איך זיי עס צו טון.) ווי געשיקט זיך, ווער קען נישט אַ פּאָר לידער? און זאָל מען נישט מיינען, אַז מע דאַרף נישט שיקן אַ ליד, ווייל מע וועט עס אַוודאי שוין קענען. אויף דעם אופן קען אַ מאָל זיין, אַז אַ ליד קומט גאָר נישט, ווייל יעדער פאַרלאָזט זיך אויפן אַנדערן. — כ'וועל היינט ברענגען אַ פּאָר פון די לידער, וואָס כ'האָב באַקומען.

•

אַ באַל איז פאַר אונדז אַלע אנגעגרייט,
מיר זענען געבעטן צו דעם : ת,
אַ זאַל מיט קרעדענצן פאַרנט שטייט,
אין מיטן ליגט דער לויתן.

מלאכים, משרתים, שטייען,
דער סאַרווער איז דער אייבערשטער אליין,
און ער טיילט אַלץ, וויפל איינער האָט די ווערט,
דער סאַרווער טראָגט די קרוין
ער טיילט אַלץ יעדן נאָך זיין לוין,
און ער טיילט אַלץ, וויפל איינער האָט די ווערט

אָבער ווער ס'איז נישט געבעטן אויף דעם באַל,
דעם לאָזט מען נישט אַריין אין זאַל,
און דער מוז אין דרויסן שטיין,
און קען אויפן באַל נישט אַריינגיין.

סע קומען פון ווייטע לענדער
הערן אין היכלע צילענדער:
„היינט לאָזט מיך אַריין
אויפן באַל וויל איך זיין.

איך בין מיר דאָך אַ שרה,
טויזנט רובל פאַר אַ כפרה!
היינט לאָזט מיך אַריין,
אויפן באַל וויל איך זיין!"

„דו ביסט ביי מיר ניט קיין יחוס,
דאָ דאַרף מען נאָר בטוחות,
און דו ביסט ביי מיר קיין שום בטוח!"

דעם קאַרק איינגעבויגן
דאָרט גייט אַן אַלטער מאַן,
זיין בילעט טראָגט ער ביי זיך אין דער האַנט.
ער שטעלט זיך אַנידער און ר'איז גאָר איינגעשפּאַרט.
ער זאָגט: „וויפל צרות האָב איך געליטן,
היינט בין איך דאָ אַ מחותן,
היינט לאָזט מיך אַריין,
אויפן באַל וויל איך זיין!"

אַברהם אָבינו גיט אים באַלד די האַנט.
ער זאָגט: „רבונו-של-עולם, ער איז מיר גוט באַקאַנט"
און מע מאַכט באַלד פאַר אים אַן אָרט,
צווישן אַלע צדיקימלעך דאָרט.
מע טאַנצט, מע זינגט, אַלע צוזאַמען דאָרט.

אַריינגעשיקט פון אסתר ראָזע, בענדין, געהערט פון איר מוטער.

Hamburg 13, Dillstr. 19

דאָס איז אַ ליד מער פונעם רעליגיעזן געדאַנק ווי פונעם רעליגיעזן געפיל, אַט דאָס ליד פון עולם-הבא. פאַרקערט איז עס ביי דעם צווייטן ליד, וואָס פירט אונדז אין עבר און הווה:

•

מיר וועלן פאַרציילן די מעלות פון די הייליקע יידעלעך:
די ערשטע מעלה: אום אני חומה,
ווידער אַ מעלה: ברה כחמה
כאַטש, כאַטש, כאַטש, גולה וסורה
דאָך, דאָך, דאָך דמתה לתמר.

ווידער אַ מעלה: ההרוגה עליך
נאָך אַ מעלה: נחשבת כצאן טבחה,
כאַטש, כאַטש, כאַטש זרוי' בין מכעסי'
דאָך, דאָך, דאָך חבוקה ודבוקה בך.

ווידער אַ מעלה: טוענת עולך,
נאָך אַ מעלה: יחידה ליחדך,
כאַטש, כאַטש, כאַטש כבושה בגולה
דאָך, דאָ, דאָך לומדת יראתך.

ווידער אַ מעלה: מרוטת לחי,
כאַטש, כאַטש, כאַטש נתונה למכים
דאָך, דאָך, דאָך סובלת סבלך.

ווידער אַ מעלה, עניי סוערה,
נאָך אַ מעלה: פדית טובי'

וואָס זענען זיי? — צאן קדשים.
און ווי רופן זיי זיך: קהילות יעקב.
מיט וועמען צייכענען זיי זיך? רשומים בשמך.
וואָס שרייען זיי? שואגים הושע-נא.
און אויף וועמען פאַרלאָזן זיי זיך? תמוכים עליך
ווי רופן זיי? הושע-נא!

אַריינגעשיקט פון י. הלוי בירנבוים, לאָדזש.

אַט דאָס ליד, וואָס איז געמאַכט אויף די הושענות, איז פונעם „קדושת לוי". פון ר' יצחק לוי באַרדיטשעווער, ווי מען דערציילט.

ווייער פאַרשפּרייט איז היינט דאָס ליד, וואָס אַ טייל דערפון האָב איך געבראַכט דאָס ערשטע מאָל.

אדיר הוא ולא ינום,
בהור הוא ולא ישן —
שדי תושיע!
הן בעיר, הן בכפר,
הן בבקעה, הן בהר,
הן בשדה, הן ביער —
תוציאנו מגלות המר!
למה פניך תסתיר,
תשכח ענינו ולחצינו?
אוי גיוואַלד, אוי גיוואַלד,
אוי גיוואַלד, אוי גיוואַלד,
רבונו-של-עולם, דו ווייסט דאָך אַליין,
כי שחה לעפר נפשנו
דבקה לארץ בטננו...

הארכיון היהודי
ארכיון אסופה

איבער דעם בעט מען דיך:
קומה, קומה, קומה, קומה
קומה עזרתה לנו
ופדינו למען חסדך.

גדול הוא ולא ינום,
דגול הוא ולא ישן —
שדי תושיע!
אא״וו

הדור הוא ולא ינום,
ותיק הוא ולא ישן —
שדי תושיע!
אא״וו

זכאי הוא ולא ינום,
חסיד הוא ולא ישן —
שדי תושיע!

און אזוי ווייטער מיט די ווערטער: טהור, יחיד, כביר, למוד, מלך, נורא, סגיב, עזוז, פודה, צדיק, קדוש, רחום, שדי, תקיף — פונים ליד אין דער הגדה. דאָ האבן מיר ווידער אַן-אַנדערן טיפ פון די געטלעכע לידער: געבעט אף ישועה, אף גאולה, אפן משיח.

אַרייַנגעשיקט פון י׳ ח׳ עלכנאוויץ, פשעדבאָזש.

אַצינד נאך די ערשטע שורות פון אַ ליד, וואָס ס-האט מיר אַרייַנגעשיקט בנציון פילווינסקי, לאמזשע. ער האַלט, אַז דאָס האבן מחבר געווען די תלמידים פון דער נאָוואַרעדיקער ישיבה „בית-יוסף״.

אין אַן-אַרביט וועגן די געטלעכע לידער וועט מען זיך אויך כוון פאַרנעמען מיטן דאזיקן טיפ, אבער אַ פאלקס-ליד אַזוי ווי די ביז-אַהעריקע קען מען דאָס נישט אָנרופן. דאָ שפירט זיך שוין די השפעה פון עלטערן יידישן טעאַטער-געזאַנג.

אַן-אומהלע אַ קלייַנע,
צווייט איבער דער גאַנצער וועלט,
מיט זיטן גאָר גאַנץ שיינע
איז זי צוזאַמענגעשטעלט.

נאָר וואָס זי צייכנט זיך אויס גאַנץ בעסער
און סע גלאַנצט אף איר די פאָן,
דאַן ווערט די שנאה צו די יידן גרעסער
אבער שלעכטס קען איר קיינער ניט טאָן.

כאָר:
מיר, מיר יידאַלעך
מיר, מיר יעקאַלעך
מיר, מיר, מיר, מיר,
מיר ישראליקלע׳.

דאָס גאַנצע געבייַ איז נישט ווי פון אַ פאלקס-זאַך. פאַראַן גענוג דייַטשע ווערטער: זיטן, האכצייַט, ליבן, פראַכט, פיר, ליבעס קינד. אַן-אָפּ-גידראשן סענטימענטאַלקייַט, ווי אין דעם לאַנגן ליד ווערט איבער-געגעבן דאָס אַלטע משל: דער רבונו-של-עולם איז דער פאָטער, די תורה די כלה, ישראל דער חתן. דאָס לשון פון פאלקס-ליד איז פשוט און קלאָר, און דערבייַ שאַרף און בולט. דאָ, אין דעם ליד, איז עפּיס אַ קאַשע מיט אומגעלומפּערטע ווערטער: אַ פאלק איז צוזאַמענגעשטעלט מיט זיטן; גאַנץ בעסער; די פאָן גלאַנצט; און די מליצה, אַז קיינער קען נישט כון קיין שלעכטס די יידן, איז נישט זייער געראָטן.

צום סוף צוויי לידער, וואָס זענען אויך פאלקס-לידער, כאָטש דער מחבר איז באַוואוסט. דער עיקר איז אבער דאָ דאָס פאַר-שפרייטונג זייערס. זיי זענען באַשאַפונגען פונים קאַליווער רב. דאָס ערשטע איז אַ פראַגמענט פון אַ גרעסער ליד, וואָס גיסט אויס דאָס בענקשאַפט פון דער יחידישער נשמה צום אייבערשטן.

ברודער, ברודער, האַרציקער,
כ-קאָן אָן דיר נישט זיין קיין מינוט,
זאל מען זאָגן, אז איך בין שיכור —
דו ביסט זיס, דו ביסט גוט!

כ-קאָן אָן דיר נישט פאַרגעסן,
דו ביסט בעסער, ווי גוטער ווייַן,
כ-האב נישט מער קיין אינטערעסן,
איך בין דייַן און דו ביסט מייַן!

אַז איך האב דיך ביי מיר,
איז מיר בעסער, ווי א מלך,
כ-דאַרף נישט קיין ווייַן, קיין ביר
ס-איז אַזוי אויך זייער פרייַלעך.

כ-קאָן אָן דיר נישט פאַרגעסן,
אאַ״וו.

באַלד אין דער* פרי, באַלד באַגינען
ווי כ-עפן מייַנע אויגן,
האב איך דיך שוין אין זינען
גערן צו דיר געפלויגן.

כ-קאָן אָן דיר נישט פאַרגעסן,
אאַ״וו

אַרייַנגעשיקט פון אַלטער שנור אין ביעטש.

מיטן אנדערן ליד, וואָס איך ברענג הייַנט פונים קאַליווער, קומען מיר ווידער צום כלל. די גאולה איז דאָ דאָס ענין:

אף די גרינע גראָזן,
אפן פרייַען פעלד
האט זיך אַ פייגאַלע
אַנידערגעשטעלט.

וואָס פאַר אַ פייגאַלע איז דאָס
וואָס פאַר אַ פייגאַלע איז דאָס?

פערל פיסקל,
געלע פיסלעך,
ס-קען גיין קיין ירושלים.

ווען וועט דאָס זייַן?
ווען וועט דאָס זייַן?
אַז משיח וועט קומען.
במהרה בימינו,
דעמלט וועט דאָס ז ין!

אַרייַנגעשיקט פון משה אפרים מאשקאוויץ, אוסטריק.

זייער שווער איז מיטן ניגון פון די לידער. ״ערווייַל האב איך נאך נישט באַקומען קיין שום ניגון, און נאר איין צו-זאָג וועגן ניגונים. בעט איך זייער, מע זאל זען אויסצוזוכן מענטשן, וואָס קענען פאַרשרייַבן אַ ניגון און אים זינגען די לידער. וואָס ער קען נישט אַליין, אויך די וואָס זענען שוין געדרוקט אין בית-יעקב. אויך ביי די ניגונים זענען פאַראַן פאַרשיידענע נוסחאות.

תיקון טָעות

אין „משה רבי׳ו-ס טויט״ פון שלמה בירנבוים (ביי נומער 67-68) דאַרף מען אויסבעסערן:

סטראָפע פיר דאַרף זיין: „זיי זענען מיין געווען, מייַן קינד״.

אף ז׳ 13: אין דער מיטלסטער סטראָפע פון אויון, דאַרף צום סוף שטייען: ושטום. ד״ה די לעצטע שורה איז: דאָס זענען צוויי זונין, וואָס פּ׳עגן אים שטום.

אין דער סטראָפע דערנאָך, שורה דריי: „העי, טראָג דיך אַ פיט פון מיר!

אונדזער פרויען־באַוועגונג און דאָס סאָציאַלע פּראָבלעם

פון ב. שצופּאַק

א.

די רעליגיעזע פרויען־באַוועגונג פאַרנעמט שוין היינט אַ גאַנץ אָנגעזעען ארט אין אַלגעמיינעם יידישן רעליגיעזן לעבן. עס עקזיסטירט און ווירקט אַ גוט אָרגאַניזירטע מחנה פון טויזנטער יידישע טעכטער, וועלכע זענען שטאָלץ מיט זייער רעליגיעזער אייגנאַרטיקייט און ווייזן אַרויס שיינע מעשים פאַר תורה און יידישקייט.

דאָס באַוואוסטזיין, אַז די יידיש־רעליגיעזע פרוי דאַרף זיך אָרגאַניזירן, כּדי זי זאָל פאַרשטעלן מיט זיך אַ געשלאָסענע איינהייט איז שוין גענוג רייף. די אַרבּיט גייט שוין היינט אין דער ריכטונג פון זוכן די מיטלען, ווי אַזוי אָפּצושטעלן דאָס יידישע לעבן אין זיינע טראַדיציאָנעלע פאָרמען; ווי אַזוי צו באַקעמפן די אַלע פרעמדע השפעות און לעבנס־פאָרמען, וועלכע רייסן זיך אַריין אין דער יידישער מחנה. ס־פאַרשטייט שוין יעדער, אַז ס־איז בשום אופן נישט מעגלעך צו טראַכטן, וועגן איינפירן תיקונים אין לעבן, אויב מ־זאָל נישט האָבן די שטאַרקע מיט־אַרבּיט פון דער יידישער פרוי, וואָס האָט אין איר האַנט דעם שליסל פון יידישן הווה אין הווה און עתיד. מיר זעען, אַז די „בנות"־באַוועגונג פאַראינטערעסירט זיך מיט אַלע פּראָבּלעמען פון רעליגיעזן יידנטום און צוזאַמען מיט דער גאַנצער אָרגאַניזירטער אָרטאָדאָקסיע שטרעבט זי זיך אָן צו ווירקן צו זייער לעזונג.

אמת, די הויפּט־אויפגאַבּע פון „בנות" איז אַ קולטורעלע. איז דאָך די דורכשניטלעכע יידישע טאָכטער ביז יעצט אַזוי ווייט געווען פון יידישן אינהאַלט, אַז בכדי איר צו אַקטיוויזירן, מוז מען תחילת אין איר איינפלאַנצן פיל יידישן תוכן, אַז זי זאָל וויסן וואָס דאָס יידנטום פאַרלאַנגט פון איר.

מען טאָר אָבער נישט פאַרמאַכן די אויגן פון דער ווירקלעכקייט: דאָס היינטיגע לעבן איז אַזוי גאַנגרעניזירט, אַז אַ קעגן־אַקציע, איז אַ געבּאָט פון דער שעה און הייסן וואַרטן ביז די יידישע טאָכטער וועט זיין אינגאַנצן אַדורכגעדרונגען מיטן תורה־באַוואוסטזיין — הייסט בידים שטופּן נאָך פיל יידישע נשמות צום אָפּגרונט, ווייל דער תהום. פון דער היינטיקער צייט איז אַזאַ גרויסער, אַז ער שטייט נישט אָפּ אַפילו אַ מינוט פון איינשלינגען קרבּנות. די „בנות"־באַוועגונג מוז דערום אויך זוכן די פּראַקטישע מיטלען, ווי אַזוי משפיע צו זיין אָפן אַרומיקן לעבן; ווי אַזוי שוין צו ווירקן אָפּצושטעלן דעם אָפּפאַל־פּראָצעס און אויפצובויען דאָס יידישע לעבן אָף די יסודות פון דער תורה.

פון אַלע פּראָבּלעמען, מיט וועלכע די בנות־באַוועגונג דאַרף זיך באַשעפטיקן איז דאָס [illegible] איינס פון די וויכטיקסטע.

די מאַטעריעלע זאָרגן פאַרנעמען היינט אַזאַ גרויס ארט אינעם מענטשלעכן מח, אַז עס קען גאַר נישט מעגלעך זיין, מ־זאָל קענען עפּיס ממשות־דיקס אויפטון, נישט באַשעפטיקנדיק זיך מיט זיי. יעדע באַוועגונג מוז זיך באַשעפטיקן מיט דער הויפּט־פראַגע, וואָס גייט נישט אַראָפּ פון טאָג־אָרדנונג פון יעדן יחיד, דאָס איז די זאָרג פאַר דער עקזיסטענץ. זייער פיל האָבן די עקאָנאָמישע באַדינגונגען געווירקט דערצו, אַז דאָס יידישע לעבן זאָל פאַרלירן זיין טראַדיציאָנעלער צורה. גרויס איז די מחנה פון אָפּטריניקע, וועלכע האָבן אונדז פאַרלאָזט, נישט מיט זייער גוטן ווילן, נאָר ווייל די עקאָנאָמישע באַדינגונגען האָבן זיי דערצו געפירט. אויב מיר ווילן, אַז אַזוי זאָל ווייטער נישט זיין, מוזן מיר דערצו עפּיס טון.

ב.

די וויכטיקייט פון סאָציאַלן פּראָבּלעם פאַר דער רעליגיעזער פרויען־באַוועגונג פאָדערט אַ באַגרינדונג פון פּראָגראַמאַטישן און פּראַקטישן קוק.

פּראָגראַמאַטיש שטעלט זיך דער ענין אַזוי פאַר: אויב „בנות" האַלט פאַר איר ציל די הערשאַפט פון דער תורה איבער דעם יידישן לעבן, טאָר זי נישט אַדורכלאָזן קיין שום געלעגנהייט, אַז זי זאָל דאָס תורה־וואָרט נישט זאָגן און ווי פאָדערט זיך נאָך אַזוי שטאַרק צו לאָזן הערן דאָס אמת־ע תורה־וואָרט, ווי אינעם סאָציאַלן לעבן! דער מקור פון אַלעם שלעכטן איז דאָך אין דער היינטיקער עקאָנאָמיק. די ווירטשאַפטלעכע באַדינגונגען פון היינט, פאַראורזאַכן דאָך אַזוי פיל עוולות און אומגערעכטיקייטן. דער עגאָאיזם הערשט מיט זיין גאַנצער מאַכט און פאַרגרעסערט פון טאָג צו טאָג די מחנה פון אַרויסגעשטויסענע פון לעבן, פון אומגליקלעכע, וועלכע ווערן געשטויסן צום אָפּגרונט.

צי דאַרף אַלזאָ נישט זיין די אויפגאַבּע פון רעליגיעזן יידנטום — דאַרונטער אויך פון דער רעליגיעזער פרויען־באַוועגונג -- צו לאָזן הערן דאָס אַלטע און אייביק־נייע תורה־וואָרט פון „ואהבת לרעך כמוך" און „וחי אחיך עמך"? די אויפגאַבּע פון דער רעליגיעזער געזעלשאַפטלעכקייט דאַרף זיין צו רייניקן די יידישע מחנה פונם שמוץ, וועלכעס די קאַפּיטאַליזאַציע פון דער ווירטשאַפט האָט אַריינגעבּרענגט אין די מענטשלעכע באַציאונגען און אין דער יידישער נשמה.

אויב „בנות" שטרעבט צו דער סובערניטעט פון דער תורה, מוז זי באַקעמפן אַלע מינים פשרות מאַכערייַ מיט די תורה־געזעצן, וואָס אַ טייל יידן דערלויבן זיך, ווי למשל: נישט געבן קיין רעליגיעזע יידן קיין אַרבּיט א. אַז. וו. די אַרבּיט פון בנות מוז גיין אין דער ריכטונג פון רייניקן די יידישע אַטמאָספערע און איינצופלאַנצן אין איר די אמת־ע יידישע אידעאַלן פון יושר גערעכטיקייט און ערלעכקייט.

ספּעציעל די יידישע פרוי איז געפּאַסט פאַר אָט דער דאָזיקער אַרבּיט אויך פון נאָך אַ פּראָגראַמאַטישן שטאַנדפּונקט: איינס פון די הויפּט־פּונקטן פון בנות־פּראָגראַם איז דער קאַמף קעגן לוקסוס. ס־איז שוין גענוג באַטאָנט געוואָרן אויף וויפל דער דראַנג נאָך לוקסוס גראָבּט אונטער די יסודות פון דער מאָראַל און פאַמיליען־לעבן און דערפירט צו עקאָנאָמישער רואין. מ־האָט זיך אָבער ווייניק אָפּגעשטעלט דערויף, אַז דאָס ווילן נאָכקומען אַלע קאַפּריזן פון מאָדע דערפירט אויך צו דער ירידה פון דער עטיק און יושר אין ווירטשאַפטלעכן לעבן. ווען דער מאַן מוז נאָכקומען אַלע פאַרלאַנגען פון דעם לוקסוס־אַפּעטיט, וועלכע ער קען דורך רעעלער אַרבּיט נישט דערגרייכן, מוז ער זיך לאָזן אָפן וועג פון שווינדל, באַטריגערייַ און עקספּלאָאַטאַציע.

וויפל קען די רעליגיעזע פרוי — דורך איר אָפּזאָגן זיך פון דעם לוקסוס — איינבּרענגען טרערן פון באַרויבטע און עקספּלאָאַטירטע! דער שליסל פון דער גערעכטער ווירטשאַפט ליגט ביי דער פרוי אין דער האַנט. דורך איר איינגעבּוירינעם גערעכטיקייט־געפיל קען זי האָבן אַ גרויסע השפּעה, אַז די צאָל אומגערעכטיקייטן זאָל ווערן וואָס קלענער און דאָס יושר־דיקע האַנדל פון מענטש צו מענטש — וואָס אָפטער. מיט איין וואָרט: די יידיש־רעליגיעזע פרוי איז פון איר מהות דער ריכטיקער עלעמענט צו דער היסטאָרישער אויפגאַבּע פון איינפלאַנצן די יסודות פון אייביקן תורה־יושר אין לעבן, און אָט די אַרבּיט מוז פאַרנעמען אַ חשוב ארט אין דער טעטיקייט פון אונדזער פרויען־באַוועגונג.

וועגן דער פּראַקטישער זייט פון דער פראַגע אין צווייטן אַרטיקל.

הארכיון היהודי

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

אליעזער שינדלער
מינכן

וואָס גרים האָבן מיר דערציילט

זכרונות פון גיפאַנגענשאַפט
נאָכדרוקן פאַרווערט

א.

גרים זענין גיוועזן צושפרייט איבער גאַנץ רוסלאַנד. בײַ די ברעגיס פון קאַספּישן ים, אין ווייטן צפון און אין די קאַווקאַזער בערג. דער רוב גרים — האט גיוואוינט אין די קירגיזישע סטעפּיס פון דער אַסטראַכאַנער און סאַראַטאווער גובערניע. די קאַווקאַזער גרים האָבן גיהאַט די מעגלעכקייט זיך צו פירן גאַר אינגאַנצן יידיש. אין שטאָלצן קאַווקאַז אין דעם „גליל הגוים", וואו ס׳האָבן גילעבט אויף איין שטח אַזאַ גרויסע צאָל פעלקער און שבטים, האט פּעטערסבורג נישט גיקענט האָבן אַזאַ שליטה ווי אין די צענטראַל-רוסישע מדינות. די השפּעה פון דער פּראַוואסלאַווער צערקווע און פון „הייליקן סינאָד", איז דארט אין ווייטן מזרח נישט גיוועזן אַזוי שטאַרק. פאַר די קאַווקאַזער גרים האט זיך דאָס פּראַוואסלאַווע רוסלאַנד נישט אַזוי גישראָקן. אין זיי נישט גיזעען קיין זאַ גרויסע סכנה, ווי אין די גרים פון קירגיזן-סטעפּ, וואָס האָבן גיוואוינט אין אַ פּראַוואסלאַווער סביבה.

חוץ דעם האט די רוסישע מאַכט אין קאַווקאַז גיהאַט אַנדערע דאגות. די רוסישע פאַרוואַלטונג האט דארט גימוזט „משגיח זיין" אויף סכנות-דיקערע שונאים ווי די גרים, האָבן די קאַווקאַזער גרים גיהאַט מער הירות און נישט גיליטן אַזוי פיל צרות און רדיפות ווי די גרים אין קירגיזן-סטעפּ. גיהאַט יידישע מלמדים, שוחטים און בתי-תפילה און זיך אומגישטערט גיקענט צונויפקומען מיט די קאַווקאַזער יידן און פון זיי לערנען יידישקייט...

ב.

צו מיין צער האָב איך נישט גיקענט איפזיכן די קאַווקאַזער גרים-ישיבות. אין יאָר תרע״ח, ווען איך בין גיוועזן אין אַסטראַכאַן האָב איך שוין נישט גיהאַט קיין מעגלעכקייט זיך אַריבער צו כאַפּן אויף „יענער זייט" קאַספּישן ים. איך האָב אָבער גיהאַט די זכיה זיך צו באַקענען מיט קאַווקאַזער גרים „ביעזשענציס" אַנטלאָפינע, וואָס האָבן גיפונען אַ מקום מקלט בײַ זייערע גרים-ברידער אין קירגיזן-סטעפּ. דאָס יהדות איז בײַ די קאַווקאַזער גרים גיוועזן זייער שטאַרק פאַרוואָרצלט און כמעט אין גאַנצן פרײַ פון סעקטאַנטישקייט... די גרים אין קירגיזן-סטעפּ האָבן די גרים ביעזשענציס פון קאַווקאַז שטאַרק מקרב גיוועזן. זיי אויפגינומען בסבר-פנים-יפות. די גרים האָבן בכלל שטאַרק גיהאַלטן פון צדקה: דערגרייכט אַ הויכע מדרגה פון רחמים און פון צניעות... גינומען אויף זיך דעם עול מלכות שמים, זענען זיי גיוואָרן ביישנים און גומלי-חסדים, זיך דערווייטערט פון פּריצות, עזות, הפקירות און שפיכות דמים, שלעכטע מידות, וואָס זענין גיוועזן זייער שטאַרק פאַרשפּרייט צווישן די פּראַוואסלאַוונע רוסן... אַ טעות צו האַלטן די גרים פאַר עצבות-דיקע מענטשן, אַסקעטן, בטלנים. זיי זענען, על-פּי-רוב, הויכע, שיינע, גיזונטע מענטשן, אויסגיצייכנטע פּויערים, עובדי אדמה און בעל מלאכות. ווי: סטאָליאַרים, קאַוואַלים, וכדומה. די פּראַוואסלאַוונע רוסן און אַנדערע סעקטאַנטן האָבן מיט די גרים גילעבט בשלום. זעלטן צווישן זיי גיוועזן מחלוקת. האט זיך אָבער אַ קריסטלעכער רוס גיקריגט מיט אַ גר האט ער אים מכבד גיוועזן מיט „זשיד פּראָקלאַטי", „פאַרשאָלטינער ייד", נאָר מיט דעם דאָזיקן זידל וואָרט פלעגט זיך דער גר, כמעט, פרייען, גיוועזן גליקלעך אַז דער „גוי" רופט אים „זשיד". „זענין מיר דאָך פאַרט יידן" — פלעגן מיר די גרים דערנאָך זאָגן. „מיר זענין גליקלעך וואָס מען זידלט אונדז מיט דעם זעלבן נאָמען וואָס מען זידלט אַלע יידן". נאָר זיך מכניע זיין פאַרן גוי, האָבן די גרים קיינמאָל נישט גיוואָלט...

אַן אַלטער גר האט מיר דערציילט, אז מיט אַ סך יאָרן צוריק האָבן זיי גיהערט, אַז אין צאַריצין ווילן די רוסישע כוליגאַנים מאַכן אַ פּאָגראָם אויף יידן, האָבן זיך אַלע גרים אין יענער געגנט גיגרייט אַריין צו מאַרשירן קיין צאַריצין מיט זייערע קאָסיס צו באַשיצן די יידן...

ג.

על-פּי-רוב האט מען די גרים גירופן סובאָטניקיס. פון רוסישן וואָרט „סובאָטא", מענטשן וואָס האַלטן שבת. אין אַ טייל קאַנטן האט מען זיי גירופן „טשאַפּאַטשניקי" דאָס הייסט „היטלעכניקעס", מענטשן וואָס דאַווענען מיט די היטלעך אויף זייערע קעפּ. די גרים גופא האָבן זיך גירופן „גערי", אָדער רוסיש „פּרישעלצי". אין די פּאַספּאָרטן זייערע, איז נישט גיוועזן פאַרשריבן „יעווריי" ווי בײַ יידן, נאָר „יודעיסקע וויערעאיספּאָווידאַניע", דאָס הייסט „יידיש גלייביקע". די רוסישע צאַריסטישע מלוכה האט די סובאָטניקיס פיינט גיהאַט בתכלית השנאה. נאָר זיי באַצייכינען אַלס „יידן" האָבן זיי פאַרט נישט גיקענט...

אויף מיינע נסיעות אין קירגיזן-סטעפּ האָב איך באַגעגנט אַ סך גרים, וואָס האָבן נאָך קיינמאָל קיין יידן נישט גיזעען, נאָר די גרים וואָס האָבן זייער מיליטער-צייט פאַרבראַכט אין שטעט און גובערניעס מיט אַ יידישער באַפעלקערונג, האָבן גיוואוסט ווי יידן זעען אויס, ווי זיי פירן זיך, ווי זיי לעבן און ליידן..

אַן עלטערערער הער האט צו מיר גיזאָגט:

„אונדזערע זין מוזן בשעת דער סלוזשבע, בעתן מיליטער-דינסט אויסשטיין אַ סך צרות. די וואָס קומען אָבער אין יידישע קאַנטן האָבן נישט אַזוי פיל צו ליידן. מיר ווייסן זייער צו שעצן, וואָס יידן זענין מקרב די „גרים זעלנער".

„מיר זענין דאָך אייערע אמת-ע ברידער", האט צו מיר דער דאָזיקער גר גיזאָגט. „מיר און אונדזערע זיידיס האָבן אַ סך גיליטן פאַר יידישקייט. אמת, היינט פילן מיר נישט אַזוי דעם גלות, אונדזערע שונאים, די פּראַוואסלאַוונער גלחים זענין מיד גיוואָרן. אָבער, אַז צו אונדז קומען בשורות פון רדיפות אויף יידן, האָבן מיר דערפון גרויס צער"...

„מיר ווייסן", זאָגט צו מיר אַמאָל אַן אַנדערער גר, „אַז נישט אַלע יידן פירן זיך יידיש, אַ סך יידן גייען אַראָפּ פון יידישן וועג, האַלטן נישט קיין שבת. וואַרפן פון זיך אַראָפּ דעם עול המצוות, אָבער מיר גרים טאָרן נישט רעדן אויף קיין יידן און דער עיקר — מיר גרים טאָרן זיך נישט קיין ראיה נעמען פון די דאָזיקע יידישע פּושעים.

אַ ייד אַפילו ער זינדיגט איז ער נאָך אַלץ אַ ייד, אמת טאַקע אַ שלעכטער ייד, אַ מיאוסער ייד, אָבער פאַרט אַן אייניקל פון אברהם. יצחק ויעקב... ווי דער „פּראָראָק" דער נביא ישעי׳ האט גיזאָגט:

„כל רואיהם, יכירום כי הם זרע ברך השם".

„אַלע וואָס זעען יידן דערקענין, אַז זיי זענין אַ ג-ט-גיבענטשטער זאָמען".

אָבער מיר גרים, אַז מיר ווערן פּושעים, האַלטן חלילה נישט קיין שבת, היטן נישט קיין תורה ומצוות, זענין מיר דאָך גוים גמורים אָן אַ ברעקל שיכות צום אייבערשטנס פאָלק...

ד.

א סך זכרונות און אַנעקדאָטן האָבן גיהאַט צו דערציילן די עלטערע גרים. אין רוסלאַנד און בפרט אין וואָלגער קאַנט זענין גיוועזן זייער אַ סך סעקטיס. פון די סובאָטניקיס האט דער ברייטער עולם ווייניק גיהערט. עטלעכע חדשים בין איך גיוועזן אויף אַרבעט אין אַ דערפל אין סאַמאַרער סטעפּ און נישט גיוואוסט,

ארכיון אסופות

הארכיון היהודי

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

אַז גאַר נאָנט אין שכנישן ישוב וואוינען גרים. לויט דעם פּנים האָט מען קיין גרים קיינמאָל נישט דערקענט. איך האָב גיזעען טויזנטער גרים און צווישן זיי קיי יידיש אויסזעען קיינמאָל נישט באַגע.נט.

אַז יידן אדער רוסן פלעגן דאָס ערשטע מאָל באַגעגינען גרים, האָבן סיי יידן סיי רוסן נישט גיקענט משיג זיין, אַז „רוסן אמת-ע מאַסקאַליס" זאָלן זיין יידן... היטן יידישקייט, האַלטן שבת, לייגן טלית און תפילין...

אין שטעטל דזשאַניבעק, — אויף דער באַן-ליניע סאַראַטאָוו — אַסטראַכאַן (אויף רוסיש האָט די אָרטשאַפט גיהייסן — סטעפּנאָי — גאָראָד) האָב איך גיהאַט אַ גוטן פריינט אַ גר איז ער גיוועזן אַ בעל-מלאכה — אַ קאָוואַל, האָט ער מיר דערציילט:

ווען איך בין גיקומען צום מיליטער האָט מען מיך גישיקט דינען קיין בוזולוג, אַ שטאָט אין אָרענבורגער סטעפּ. ביז צו יענער צייט האָב איך נאָך קיינמאָל קיין ייד פאַר מיינע אויגן נישט גיזעען. דעם ערשטן טאָג, ווען אַלע ניי-אָנגיקומינע רעקרוטן האָבן זיך גיהאַט פאַרזאַמלט אין דעם הויף פון די קאַזאַרן האָט דער פעלד-וועבל גישריגן, אַז די רעקרוטן זאָלן זיך טיילן אין גרופּעס לויט זייערע אמונות. טאַטערן באַזונדער, יידן באַזונדער, לוטעראַנער באַזונדער און פּראַוואָסלאַוונער באַזונדער. מ-יועט באַלד גיין שווערן די מיליטערישע שבועה, מוז יעדע גרופּע באַזונדער שווערן.

דערהערט דעם באַפעל פונים פעלדוועבל, דערציילט מיר דער גר, דער קאָוואַל, האָב איך מיך אומגיקוקט וואו יידן האָבן זיך גרופּירט, און מיך מצורף גיוועזן צו דער יידישער גרופּע. די יידישע רעקרוטן האָבן מיך מאָדנע אָנגיקוקט, ווי קום איך עפּיס צו זיין? נאָר דאָס האָט מיך נישט גיאַרט. פּלוצים קומט אָבער דער פעלדוועבל און זאָגט מיר אַזוי, דיבורים, ווי אַ פּאָנישער קען... צונויפגימישט מיט קללות און זידלערייען, און פרעגט מיך צי איך האָב נישט גיהערט, אַז יעדער מוז זיך אויסשטעלן לויט זיין אמונה און פאַרוואָס איך גיי נישט תיכף ומיד צו דער פּראַוואָסלאַוונער גרופּע! ענטפער איך דעם פעלדוועבל, אַז איך האָב זיין באַפעל גאַנץ גוט פאַרשטאַנען און אַז איך האָב מיך גישטעלט צו דער גרופּע וואו איך געהער טאַקע. וואָרן איך בין נישט קיין „צערקאָווי" נאָר אַ ייד...

דער פעלדוועבל האָט אויסגישאָסן מיט אַ גילעכטער. אַ שיינער „יעווריטשיק" פון וואַניט ביזטו, פון באַרדיטשעוו?.. ברודערל, מיט מיר וועסטו קיין קונצן נישט מאַכן, ס-קען זיין, אַז דו* האָסט היינט גיטרונקן אַ פּאָר איבעריקע כוסות, נאָר ביי מיר וועסטו באַלד ניכטער. איך בין שוין אַן אַלטער פעלדוועבל און בין שוין מיט גרעסערע „פילאָזאָפן" ווי דו ביזט, פאַרטיק גיוואָרן... גיי תיכף אַהין וואו דו גיהערסט צו דיין „סטאַדע"... און אויב נישט, וועסטו באַלד גיוואָר ווערן וואָס „דיסציפּלין" און וואָס „סלוזשבע" איז טייטש...

די עטליכע יידישע רעקרוטן לעבן מיר, האָבן נעבעך גיציטערט פאַרן פעלדוועבלס „לשון" און איך האָב אים שוין גאָר ערנסט גיענפערט, אַז איך וועל פון דער יידישער גרופּע נישט אָפּטרעטן, איך בין אַ ייד און וועל צוזאַמען שווערן מיט יידן... דערהערט די תשובה איז דער פעלדוועבל גאָר אינגאַנצן אַרויס פון די כלים, גילאָפן מלא רוגזא צום אָפיציר און מיך גימסרט. איך בין אַן עזות פּנים, מאַך חוזק פונים באַפעל און וויל נישט שווערן מיט די פּראַוואָסלאַוונע...

דער אָפיציר איז גיקומען, מיך גיפרעגט ווי איך הייס, פון וועלכער גובערניע איך בין, און תיכף פאַרשטאַנען אַז איך גיהער „צו די רוסן וואָס זענען גיוואָרן יידן"...

„לאָז אים" האָט דער אָפיציר גיזאָגט צום פעלדוועבל „ער איז אַ ייד, דאָ אַ סך אַזוינע יידן אין דער רוסישער אַרמע און זענען נישט קיין שלעכטע זעלנער"...

דער פעלדוועבל האָט מיך שוין מער נישט גיטשעפּעט. אַז ער פלעגט מיך דערנאָך באַגעגינען, האָט ער אויף מיר גיקוקט מיט אַ מאָדנע רחמנות...

און זיין מוח האָט דאָס נישט גיקענט תופס זיין אַ „רוסקי טשעלאָוויעק" אַ קרעסטיאַנין זאָל זיין אַ ייד...

ה.

אין גרים-דערפל גאָלאָסאָוו האָט גיוואוינט אַ יינגער גר יעפרעם (אפרים) שעשלאַניקאָוו, אַ גבור חיל, ממש אַן עוג מלך הבשן, האָט ער מיר דערציילט אַזאַ מעשה-לע:

בשעת מלחמה האָב איך גידינט אין אַ קאַזאַקן רעגימענט. מיינע חברים די קאַזאַקן זענען באַלד גיוואָר גיוואָרן, אַז איך בין אַ גר. מתחילת האָבן זיי גישאָקלט מיט די קעפּ, נאָר דערנאָך האָבן זיי זיך צוגיוויינט צום „קאַזאַק" וואָס עסט נישט קיין חזיר, וואָס היט שבת ווי וויט מעגלעך און וואָס לייגט תפילין... און זיי האָבן מיך אפילו ליב באַקומען... טיילמאָל האָבן זיי אָבער פאַרגעסן אָן מיין יידישקייט און חשק באַקומען צו טשעפּן יידן, זיי צו שלאָגן און באַראַבעווען ווי ס-איז גיוועזן דער מנהג ביי רוסישע זעלנער, בפרט ביי קאַזאַקן, נאָר איך האָב זיי פון דער דאָזיקער מלאכה באַלד אָפּגיוויינט... מיינע קאַזאַקן האָבן קיין יידן קיין שלעכטס נישט גיטוען...

וועסנע צייט תרע"ה, דערציילט מיר ווייטער דער גר יעפרעם, זענען מיר גיקומען אין אַ קאַרפּאַטן-דערפל, דאָרט זיך אויפגיהאַלטן עטלעכע טעג און איינגישטאַנען זענען מיר ביי אַ רייכער פויערישער משפחה. גיהאַט צייט, האָב איך מיר אויסגיוואַשן מיין טלית-קטן און אים אַרויפגילייגט אויף דעם פּלויט פון דעם פויערישן הויף, ער זאָל זיך דאָרט אויסטרוקינען. בתוך כך האָב איך גימוזט אַוועקגיין, קום צוריק, דער טלית-קטן איז נישט דאָ... מתחילת גימיינט דער ווינט האָט אים אפשר אַראָפּגיוואָרפן, גיזוכט און נישט גיפונען בין איך אַריין צו מיין בעל-אכסניה פרעגן אויב עמיץ פון גיי האָט נישט גיזעען וואו דאָס „בגד מיט די פּעדים", וואָס איז גיוועזן אויפן פּלויט איז אַהינגיקומען...

רופט זיך אָן דער זון פונים בעל-הבית, אַ חוצפּה-דיקער סטודענט, „דאָס האָב איך אַוועקגיוואָרפן די „זשידאָווסקע שמאַטע" מסתמא האָט דאָס עפּיס אַ „פאַרשיווער זשיד" אויפגיהאַנגען אויף אונדזער פּלויט צום טרוקינען"

ני — זאָגט צו מיר יעפרעם — זאָלסט דו גאָר נישט פרעגן ווי איך האָב דעם דאָזיקן כלב דעמלט גישלאָגן. בלוט איז פון אים גירונען ווי פון אַ גיקוילעט חזיר...

דער פאָטער און די מוטער און דאָס גאַנצע הויז-גיזונט, זענען מיר גיפאַלן צו די פיס, גיבעטן רחמים, לאָז אים לעבן. דו הערגיסט אים דאָך, די קולות זענען גיגאַנגען עד לב השמים. ווען איך האָב גיזעען, אַז דער שייגיץ האָט שוין „גינוג" האָב איך אויפגיהערט... צי ער איז נאָך די שלעק נאָך אויפגישטאַנען ווייס איך נישט, נאָר מיט קיין „טלית קטן" וועט ער שוין קיינמאָל נישט טשעפּען...

פאַר די גרים דאָרט אין קאַרפּאַטן-דערפל וועט מסתמא שוין אויף אייביק בלייבן אַ רעטעניש, פאַרוואָס אַ קאַזאַק האָט זיך אַזוי מוסר-נפש גיוועזן פאַר אַ יידישע זאַך...

שוין אַרויס פון דרוק
„קינדער גאָרטן נום. 33"
פון היינטיגן חודש אייר מיט אַ רייכן תוכן
איילט מיט באַשטעלונגען!
אַבאָנאַמענט 1 גילדן אַ קוואַרטל.

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

צוויי אגדות.

מסירת הנפש פון יידישע פרויען פאר-ן כותל מערבי

פון ב. מינץ.

מלכה דע פראנס

שוין א צוויי הונדערט יאר, ווי די מעשה האט זיך פארלאפן אין דער הייליקער שטאט ירושלים.

אין יענער צייט האבן נאך די אראבער שטארק דרך-ארץ גיהאט פאר די יידן, וואס פלעגן קומין דאווינין און וויינין פארן כותל-מערבי. דער הייליקער מקובל ר' שלום שרעבי פלעגט קומין אלע נאכט צום כותל, מיט זיינע חברים, אפריכטן „חצות" און די שכנים די אראבער פלעגן אים א קייגן גיין, זיך פאר אים בוקן און קושן זיינע הענט און די זוים פון זיין כאלאט.

און איינע פון די פרומע ציון-ס טכ ער, מלכה דע פראנס, א מיוח', פון די עלטסטע ירושלים-ער משפחות, האט זיך אפ גינ'מין די מצוה פון ברענגין צום כותל וואסער, ליכט, שטולן און בענק. ווי עס האט נאר אנגיהויבן טאגן האט זיך שוין מלכה באוויזן און די לעצטע פלעגט זי אוועקגיין ביינאכט.

יארן, יארן האט זיך אזוי גיפירט און אלע האבן זי מכבד גיוועָן. יידן און אראבער — אלע האבן גיוואוסט, אז מלכה איז א צדקת און נישט איינער האט איר דערלאנגט אקוויטל, זי זאל עס די הייליקע איבערגעבן מקובלים, אדער אריינשטופן אין די שפאלטן צווישן די הייליקע שטיינער פון כותל מערבי.

מאכט זיך אמאל א מעשה און אין א שפעטער שעה ביינאכט. בשעת איר הייליקער עבודה ביים כותל, — איז אף איר אנגי-פאלן א יינג א „שבאב", פון די אנגיזעענע אראבישע משפחות. מיט א מעסער האט ער זי גישטאכן און מיט איר בלוט באפלעקט די הייליקע שטיינער פון כותל.

מלכה איז גיפאלן אין חלשות און קוים מ-האט זי א לעבעדיקע גיברענגט א היים.

און אין דער דאזיקער נאכט איז פינצטער גיוועָן ביים כותל און די הייליקע מקובלים האבן נישט גיהאט מיט וואס זיך צו וואשן זייערע הענט און אויף די גאלע שטיינער האבן זיי גימוזט זיצן.

און נאך האלבער נאכט האט זיך א שרעקלעך גישריי, גיטראגן פון אראבישן פערטל. דאס האבן גישריגן די עלטערן און משפחה פון דעם „שבאב", א גרויסע צרה איז זיי גישען: אזוי ווי דער יינג איז א היימגיקומין, איז ער אוועקגיפאלן א פאראליזשירטער ווי א שטיק האלץ, מיט אן-אפן מויל און פארשטארטע, גלעזערנע אויגן איז ער דא גילעגן און אויסגיזעען האלב-טויט.

האבן זיך די עלטערן און משפחה גילאזט צו מלכה דע פראנס, אנידער-גיקני'ט פאר איר בעט און גישריגן: „האב רחמנות, מלכה, דערבארים דיך, אללא איז אויך א דערבארימדיקער און פארגיט אויך די זינד, איינציק איז ער ביי אונדז, דער יינג, דאס שווארץ אפל פון אונדזערע אויגן, דאס פינטל פון אונדזער הארץ, רחמנות, א הארינטע, רחמנות!"

האט זיך מלכה אנגילעָנט מיט בײדע עלנבויגנס אפן בעט און גיזאגט: „גייט א היים, איר עלנטע און ווארט אף מיין תשובה".

זענין זיי א היים גיגאנגין מיט א גיבראכן גימיט און מיט אראפ גילאזטע קעפ און מלכה האט זיך מיט די לעצטע כוחות אנגיטון באפוילן, אז קיינער זאל מיט איר נישט גיין און אנגילענט אף א שטעקן איז זי פארשוואונדן אין די גידרייטע ירושלימער געסלעך.

עטלעכע שעה שפעטער האט ביי דעם יינג-ס עלטערן אנגיקלאפט דער שמש פון דער מקובלים ישיבה „בית אל", א שליח פון מלכה-ן.

— אויב איר ווילט — האט זי גישיקט זאגן — אז אייער זון זאל לעבן בלייבן, זאלט איר אים אין זיין בעט ברענגין צום כותל-מערבי. דארט זאל ער זאגן ווידוי און פאר גאנץ קהל בעטן פארגעבונג פון ג—ט, ווארום נישט מיין נאמין האט ער פאר שוועכט נאר דעם נאמין פון דער שכינה, וואס האט זיך קיינמאל נישט אפגיטון פון כותל.

מורא-דיק איז גיוועָן דאס בילד. אין א בעט האט אים די משפחה גיפירט צום כותל און נאכ-ן בעט — טויזנטער יידן און אראבער, וואס זענין גיקומין זעען דאס וואונדער. פאר-ן גאנצן המון האט דער יינג זיך מתוודה גיוועָן און צוגיזאגט קיינמאל מער מיט קיין יידן נישט צו טשעפן.

דערנאך האט דער עלטסטער מקובל פון דער ישיבה „בית אל" ארויפגילייגט די הענט אפן יינגס קאפ און גיזאגט: הייל איך איבערט צוליב דעם כבוד פון דעם הייליקן ארט און צוליב דעם כבוד פון דיין פאלק ישראל".

און דער מקובל האט גיזאגט צו צוויי חכמים: נעמט אים אונטער די הענט און פירט אים א היים. האט זיך דער יינג אויפגיהויבן און איז מיט די חכמים א היים גיגאנגין פולקאם גיזונט אין זכות פון כותל מערבי און איר טרייע דינערן מלכה דע פראנס.

רבקה מארפארגא*

אין ירושלים איז אמאל גיוועָן א גרויסע צדיקת רבקה מאר-פארגא און זייער אפגיהיטן האט זי דעם אייבערשטנס מצוות. דריי מאל אין טאג פלעגט זי גיין צום כותל-מערבי בעטן צו ג—ט דעם אלמעכטיקן.

און עס האט זיך אמאל גיטראפן: רבקה איז ווי איר מנהג, גי-שטאנין און גידאווענט ביים כותל, גיוויינט און גיקושט זיינע הייליקע שטיינער האט אן-אראבישער שגץ איר גיווארפן א שטיין אין קאפ אריין.

האט זי אנגיהויבן נאך העכער חייַנין און גיזאגט: — ג—ט גי-רעכטער, נישט מיך מיין איך ח"ו, נאר דיין כבוד איז דאך פארשוואכט גיווארן, דער כבוד פון דעם הייליקן ארט

האט זי גיהערט ווי א קול ענפערט איר:

מארגן פארטאג הויב דיך אף און גיי אויפן הר הזתים.

האט זי זיך צומארגנס אויפגיהויבן גאנץ פרי און גיגאנגין אויפן הר הזתים. פון „יד אבשלום" איז זי גיגאנגין ביז זי איז צוגי-קומין צום קבר פון זכרי' הנביא.

און דער קבר איז אויסגיהאקט אין א פעלזיקער וואנט, איז זי קוים מיט די פיס און מיט די הענט אריינגיקראכן אין דער פינצטערער מערה.

און אז זי איז שוין גיוועָן אין די טיפינישן פון דער מערה האט זי אופגיהויבן די אויגן און אין דער פינצטערניש דערזעען א הויכן אלטן מאן, אנגיטון אין א מאנטל פון ליכטיקן פייער.

האט זי זיך זייער דערשראקן און גיזאגט צו זיך: „כ-וועל שוין זיכער שטארבן".

האט צו איר דער זקן גיזאגט:

— הער זיך איין טאכטער און האב נישט קיין מורא.

ג—ט האט זיך צוגיהערט צו דיין תפלה און דיינע טרערן האבן דערגרייכט דעם כסא הכבוד. און ווייל ס-האט דיר אזוי וויי גיטון פארן כבוד פון דער שכינה, וועל איך דיר מגלה זיין דעם קץ.

האבן זיי זיך בײדע גיזעצט אויף צוויי שטיינער און דער זקן האט איר מגלה גיוועָן דעם טאג ווען משיח וועט קומין.

פארנאכט האט זיך רבקה אומגיקערט א היים. אין דער שטיל האט זי גילאזט רופן דעם רב און אים אנגיהויבן דערציילן, וואס זי האט דורכגילעבט דעם גאנצן טאג און אז זי איז צוגיקומין צו די ווערטער פון דעם זקן האט זיך באוויזן אן-אויסגי'שטרעק-טע האנט פון הימל און איר פארמאכט דאס מויל...

און די נשמה פון רבקה מארפארגא איז אויסגיגאנגין בקדושה ובטהרה פארן כבוד פון כותל מערבי.

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

(פונים בוך „רבקה״)

אינים הויז פון דער דערציערן

(זע ב״י נומער 64)

רבקה־לע איז גיווען א קינד, וואָס האט גיוואלט לערנין. מיט פרייד האט זי באַזוכט דעם שכנות־דיקן לערן־אנשטאלט, און זי איז מיט אַ גלענצנדן ערפאלג יעֶדעס יאָר אַריבערגיגאַנגין אין א העכערער קלאַס. די ערציאונג ביי דער אידעאלער פרוי טייעסט, האט געגעבן גוטע פרוכטן. רבקה איז גיווען אַ מוסטער פון אַ יידישער טאכטער. עס זענין אַוועק 8 יאָר און רבקה האט זיך שוין גיפונין אין העכסטן קלאַס פון אינסטיטוט. אין דעם דאַזיקן קלאַס האבן אויך גילערנט עטלעכע מיידלעך פון זייער רייכע עלטערן, וואָס האבן פריער גילערנט אין א פרויען־אינסטיטוט פון דער „העכערער״ גיזעלשאַפט, וואו זיי האבן אַלס יידישע קינדער, גימוזט האָבן אַ באַזונדערער זכי׳ אויפגינומין צו ווערן.

די קריסטלעכע שילערנס האבן אויף זיי גיקוקט פון אויבן אַראָפּ און זיי גיטון אַ גרויס חסד, ווען זיי האבן מיט זיי גירעט.. און וואָס שייך רעליגיעֶזער און גיזעלשאפטלעכער דערציאונג איז נישט גיווען וואָס צו רעדן. פון די דאָזיקע זאַכן האבן זיי גיהאַט פונקט אַזוי פיל אַנונג, ווי אַלע יידישע שילערנס פון אַזאלכע „פאַנסיאָנען״ און „אינסטיטוטן״. דאס יידישקייט איז פאַר זיי גיווען א בזיון. זיי האבן זיך פשוט דערמיט גישעֶמט, און ווען זיי האבן גירעט מיט זייערע קריסטלעכע חברטעס זענין זיי גיוועֶן אַזוי באשיידן און הכנעה־דיק, אז עס איז אָנגיגאַנגין אַנ־עֶקל פאַר זייער גיפאַלנקייט. אבער ווען עס איז זיי אויסגיקומין צו רעדן מיט אַ יידיש מיידל, האבן די זעלבע הכנעה־דיקע שילערנס פאַרריסן דעם קאָפּ, ווי עס וואלט זיי גאָרנישט אָנגישטאַנין מיט זיי צו רעדן.

איצט זענין זיי אָנגיקומין אין דער אמת־יידישע ערציאונג־אַנ־שטאַלט און גיוויס זענין זיי דאָ א ביסל אַנדערש גיווארן. דאָ איז די סביבה און די ערציאונג גיוועֶן אַנ־אַנדערע, אבער די שפורן פון יענע אומטאלעראַנטער און הומאַניטאַרער אידעֶען־לאזער ערציאונג פון „פרויען־אינסטיטוט פון דער העכערער גזעלשאַפט״ זענין שוין אין זיי אויף אייביק פאַרבליבן און מען האט דאָס נישט גיקענט פון זיי ארויסרייסן. אויף פיל פון די יינגע שילערנס האבן זיי גיקוקט מיט גאווה און דאך האבן די איבריקע שילערנס גיזוכט זייער פריינטשאפט און גיהאַלטן פאַר אַ גרויס גליק, אַז די דאזיקע שטאלצע פאַנסיאָן־מיידלעך האבן זיך מיט זיי גיחַברט.

נאַטירלעך האבן זיי גיהאַט זייער אַ שלעכטן איינפלוס אויף דער גאַנצער קלאַס. אַלס גיניטע בעאַבאַכטערן און אַלס קענערן פון דער קינדערישער נשמה האט פרוי טייעסט, נאַטירלעך, באַמערקט די אימגיוואונטשינע השפעה, וואָס די דאזיקע מיידלעך האבן אויף די איבריקע שילערנס. רבקה איז דאַן גיווען אין דעם עלטער, ווען עס קומט פאר דער איבערברוך פון דער קינדהייט. אין דער צייט, ווען דער מענטש אַרבּיט אויס זיין כאַראַקטער און זיינע גייסטיקע אייגנשאפטן און פאַלט אַרונטער אינטער יעֶדער השפעה. זי איז דעמלט אַלט גיוועֶן 15 יאָר.

פרוי טייעסט האט אויסגיאַרבּיט אַנ־אָנגרייף־פּלאַן, וואָס איז זייער לייכט אויסגיפירט גיווארן. זי האט נעמלעך גימוזט די דאזיקע מיידלעך אַריינציען אין איר קרייז און מאַכן זיי אומשעֶדלעך און אַנטוואָפינין. צו דעם צוועק האט זי פאַרבעֶטן אויף אַנ־אָוונט די גאַנצע קלאַס מיידלעך. קלעמענט קאך, לאורא ב. און אַגוסטא צ., וועלכע האבן זיך פון איר ביז איצט אינסטינקטיוו גיהאַלטן פונדערוויטנס, האבן גיהאַט אַזוי פיל פאַרשטאַנד, אַז זיי דאַרפן זיך נישט אויסשליסן פון דער גיזעלשאַפט און זיי זענין גיקומין צו פרוי טייעסט. נאַטירלעך, נישט צוזאַמין מיט די אַנדערע נאָר שפעטער מיט אַ האַלבער שעה, ווען אַלע זענין שוין דארט גיווען.

פרוי טייעסט האט זיי באַגריסט און רבקה אַלס די טאכטער פון די גאַסט־געבערן האט זיי פריינטלעך אָנגיוויזן אַ פלאַץ ביים קלאַוויר. פרוי טייעסט האט אָנגיהויבן צו וואַרפן אירע פינגער איבער די קלאַווישן און עס האבן זיך דערהעֶרט די איידילע טעֶנער פון אַ פרעֶכטיקעֶר מעלאדיע, וואָס האט אָניוואָרפן אַ דער־הויבינע שטימונג צווישן די פאַרזאַמלטע מיידלעך. ווען זי האט גיענדיקט, האט זי זיך מיט אַ פריינטלעכן שמייכל גיווענדט צו צוויי אָנגיקומינע מיידלעך:

איר זענט אַ ביסל צו־שפּעֶט גיקומין, אבער דאך זענט איר גיקומין.

*

ליידער קאָן אונדז דאָ נישט אַנטשולדיקן קיין ווייטער וועֶג — האט קלימענטעקא אָנגיהויבן — נאר...

מיר זענין אבער נישט גיקומין מיט ליידיקע הענט — האט איר די צווייטע חברטע אונטערבראכן — אָנווייזנדיק אויף דער שטיקעריי, וואָס זי האט מיטגיברענגט און באטראַכט די פאַר־זאַמלטע מיט אַ טריאומפירנדן גליק.

וואָס פאַראַ קלאַסישע שפּראַך — האט פרוי טייערט באַמערקט מיט אַ פיינים שמייכל.

נו, מיר האבן דאך דורכגילעֶזן די גאַנצע קלאַסישע ליטעראַטור — האט איינע פון די „שטאלצע״ גיענפערט מיט א זעלבסט־צו־פרידנהייט.

צו ליינין די קלאַסישע ליטעראַטור און אפילו זי אינגאַנצן דורכ־צוליינין איז נאך אַ קנאַפּער פארדינסט, בעסער איז, ווען מען פאַרשטייט די ליטעראַטור, נאך בעסער, ווען מען הויכט אין זיך דעם פאַעטישן גייסט פון דער דיכטונג, און צו־מאכן פאַר דעם אייגינים לעֶבנס־וועֶג דעם זיטלעכן אינהאלט פון דער דראַמאַ, אבער דאָס איז אויך נישט אַלץ. דער קולט פון דער קונסט קאָן נישט פאַרבייטן די רעליגיע. די קלאַסישע ליטעראַטור קאָן נאך נישט אויספילן אונזער גאַנצער בילדונג. די, וואָס פאַרנעמין זיך בלויז מיט דער קלאַסישער ליטעראַטור אָן דער קלאַסישער בילדונג זענין גיגליכן צו דער פרוי, וואָז האַלט שטענדיק אין פוצן איר אויפנאַם־צימער, אין דער קוך, אין עס־צימער און אין שלאָף־צימער הערשט אַנ־אומאָרדנונג. און ברויך דען די יידישע פרוי נישט צו לערנין פיל מער, ווי עס פאדערט די וועלטלעכע בילדונג? זענין מיר דען נישט קיין יידן? ווען מיר דען, וויינקסטנס, פאַר ג–ט נישט בלייבן קיין יידן?

אבער פרוי טייעסט! מיר האבן אויך גילערנט דעם תנ״ך, נאַטיר־לעך אין אַנ־איבערזעצונג, און חומש האבן מיר אויך גי־לערנט.

דאָס איז, מייגע ליבע, יעֶדנפאַלס אַ וויכטיקע זאַך, אבער נישט גאך אַלץ. די הייליקע תורה ווייזט אונדז דאָס יידישע לעֶבן און זיינע הויפּט־שטריכן און זי איז אַנ־עץ־החיים — דער לעֶבנס־בוים פאַר די, וואָס זענין גיטריי אירע גיבאַטן. די תורה שבעל־פה ווייזט אונדז אבער דאָס גאַנצע לעֶבנס־בילד און זי לערנט אונדז ווי אַזוי זיך אומצוגיין מיט דעם „לעֶבנס־בוים״ און ווי אַזוי צו גיניסן זיינע פרוכטן. דאָס קאָן די שול ביים בעסטן ווילן נישט געבן דער יידישער טאכטער. דורך באַזונדערע ביישפילן און אָנשויאונג קאָן מען ערשט קומין צום באַוואוסטזיין פון דעם ערהאַבינים, פון דעם לעבן פון אונדזערע חכמים.

(ווייטער — זע נומער 70)

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 11 מתוך 16

אין דער בייער היים

זכרונות פון פרוי גליקל האמלן

גישריבן מיט 300 יאר צוריק אין עברי-טייטש

מיין שוואגער מהור״ר ר׳ אברהם ע״ה איז געווען א גרויסער למדן, א חכם. ער איז געווען א קליינער רעדער, אבער דאס וואס ער האט גירעט איז געווען לויטער חכמה און עס איז ווערט געווען אים צו הערן. כ-וועל זיך נאך אפשר דערמאנין עפיס וועגן אים.

מיין שווער האט אויך גיהאט א טאכטער יענטע. מיין שווער זצ״ל האט מיט איר גיטון א שידוך מיט דעם זון פון זוסמאן גאנץ אין מ-נכען אם וועסער. ר׳ זוסמאן האט דאן גיהאט א נאמין פון א גביר, וואס פארמאגט הונדערט טויזנט ר״ט. דער שווער האט מיט אים גיטרונקין וויין און ביים כוס איז גישלאסן גיווארן דער שידוך. צומארגנס, ווען גאנץ האט זיך אויסגינישטערט פון וויין, האט ער חרטה גיהאט אויפן שידוך, אבער דער שווער איז געווען א ייד א תקיף און ער איז נישט דערויף באשטאנין און די מעשה דערפון איז געווען אזוי: חתן כלה זענין נאך דעמאלט געווען קינדער, און זוסמאן האט גישיקט זיין זון קיין פוילן אין א ישיבה ארייין. אין א קורצע צייט ארום איז זוסמאן גישטארבן, און ער האט קיינים נישט גיהאט, וואס זאל אכטונג געבן אויף זיין פארמעגן. און זיין גאנץ האב און גוטס איז גיגאנגין לאיבוד. זיין ווייב די אלמנה האט חתונה גיהאט מיט א צווייטן מאן ר׳ פייביש. אין א פאר יאר ארום איז דער חתן צוריק גיקומין פון פוילן. אבער שטאטס די כויזנטערס וואס מיין שווער האט גימיינט, איז נאר גיבליבן עטלעכע הונדערט. אצינד האט שוין דער שווער גיוואלט אפלאזן דעם שידוך, מיין שוויגער האט אבער נישט גיוואלט מבייש זיין דעם יתום. מ-האט דערום גישטעלט א חופה און דאס פאר-פאלק האט א פאר יאר גיוואוינט אין מינכן.

האט אמאל פאסירט א מעשה און פייביש מיט זיין ווייב האבן חתונה גימאכט זייערס א זון. ווען מ-האט גימאכט דאס שפינהאלץ 1) האבן זיי ארויפגישטעלט זייערע שיינע זאכן אויפן טיש, צו ווייזן דערמיט זייער רייכקייט. שלמה גאנץ האט גיזעען די דאזיקע זאכן און גאנץ מעגלעך אז ער האט דארט דערקענט זאכן, וואס האבן גיהערט צו זיין פאטער ר׳ זוסמאן גאנץ. איז ער ארייין אין קאבינעט און ארויסגינומען פארשידענע גישריבינע פאפירן. ער האט גימיינט, אז ער האט דערויף רשות, אבער וואס זאל איך דא מאריך זיין! צוואנציק בויגן פאפיר וועלן מיר נישט קלעקן צו באשרייבן וואס עס האט זיך דעמאלט אפגיטון. צו מארגנס האט פייביש דערזעען, אז עס פעלט אים דער קאסטן מיט פאפירן האט ער חושד-גיוועזן זיין שטיף-זון. איז גיווארן א מחלוקה און מיין שווער איז אויך גיווארן ארייינגישלעפט אין דער מחלוקה מ-האט זיך גיהאלטן אין איין לאדינין, און דער משפט האט אפגיקאסט מיין שווער און שוויגער מער פון טויזנט ר״ט. זיי האבן זיך גי-לאדנט פאר די שררות, און איינער דעם צווייטן איז ממש דאס לעבן דערגאנגין. און אמאל האט דער דעם איינגיזעצט אין תפיסה און אמאל דער — דעם. צום סוף האבן זיך מענטשן ארייינגימישט און זיי האבן גיזעען, אז זיי זאלן האלטן א דין-תורה ביי די רבנים פון פראנקפורט אם-מיין און צו מאכן דערפון א סוף.

די דין-תורה האט גידויערט זייער א לאנגע צייט. אבער עס איז גארנישט ארויסגיקומין דערפון. עס האט נאר אפגיקאסט זייער א סך געלט. איינים פון די רבנים, וואס האבן גיהערט דאס האט זיך פאר דעם פסק-געלט, וואס ער האט באקומין, גיקויפט א זייער שיין צימער. און גילאזט דארט אויסמאלן א גאנדז, און ארום איר שטיין דריי אדער פיר און פליקן פון אים אויס די פעדערן...

הארכיון היהודי

דער שווער האט דערנאך אריבערגינומין זיין איידים שלמה גאנץ און זיין טאכטער יענטע פון מיירען קיין האנאווער און ער האט נאך באקומין בירגער-רעכט פאר זייער קינד.

האנאווער איז שוין דעמאלט געווען א ווירטיקע שטאט. שלמה גאנץ איז דערפון געווען צופרידן און ער האט נאך גימאכט א פארמעגן. זיין פרייד האט אבער לאנג נישט גידויערט. דער יונגערמאן איז זייער יונג גישטארבן. זיין ווייב איז אפאר יאר גיזעסן אן-אלמנה און נישט גיוואלט חתונה האבן. זי איז געווען א זייער וואוילע פרוי. אבער דער גרויסער מאן ליפמאן 2) האט גיהאט די זכי׳, אז זי זאל וועלן ווערן זיין פרוי. ווען ליפמאן האט חתונה גיהאט מיט מיין שוועגערן יענטע, איז ער נאכנישט געווען אזא גרויסער עושר, ווי איצט. מיר האבן אבער א גרויסן ג—ט וואס דערהייבט און דערנידריקט, און אלץ איז אין זיין האנט און מיין שווער זצ״ל האט זיך הונדערט מאל משתדל געווען ארויסצובאקומין ער-לויבינישן פאר זיינע קינדער אז זיי זאלן מעגן וואוינין אין האנא-ווער. און ער האט גימיינט אז דערמיט וועט ער פארזיכערן זיינע קינדס-קינדער אויף אייביק. אבער פאר וועמין האט דער דאזיקער מענטש אפגיגעבן זיין גאנצע ארביט און מי? אלץ פאר פרעמדע, אזוי ווי עס שטייט גישריבן. „און זיי האבן איבערגילאזט פאר פרעמדע זייער פארמעגן". אבער וואס זאל איך נאך מאריך זיין וועגן דעם אלץ הענגט אפ פון ג—טס ווילן!

ארכיון אסופות

(ווייטער זע נומער 66)

1) אזוי, האבן די דייטשע יידן אנגירופן די מאלצייט, וואס מיר רופן: „גאסט גיבאט".

2) ליפמאן פרנס; ער איז געווען דער פאקטאר ביים הערצאג פון בראנשווייג — ליניבורג.

לכבוד דעם פיניף-יעריקן יובילעום פון „בנות=אגודת-ישראל"
גייט ארויס פון דרוק:

א) די העלדין פון געטא

היסטארישע דערציילונג פון יידישן לעבן אין פוילן פון שמואל ראטשטיין.

אין דער דאזיקער דערציילונג איז דער תעלד די בארימטע יידישע פרוי „די גיל-דינע רויזע", וועלכע איז אומגעקומין אויף קידוש-השם אין לעמבעריק. — אין בוך, אויך דאס אינטערעסאנטע בילד פון דער דאזיקער פרוי.

ב) די געשיכטע פון יהודית

אויספירלעכע באשרייבונג פון דער העלדישער פרוי יהודית, אירע העלדישע מעשים און איר מסירת הנפש פארן יידישן פאלק. (א גיטריע פארטייטשונג פון „מגלת יהודית").

פעדער-שפריצן

קריזיס...

פאראן אויף אַ וואָרט, וואָס קומט דערויף זיין צייט. דאָס שרעקלעכע וואָרט „קריזיס" האָט שוין אַפער אַן צו לאַנג. וואו מע גייט און וואו מע שטייט איז דאָס צוטשעפּעניש גאָר אויבנאָן... דער ווירטשאַפטלעכער מצב אין דער גאַנצער וועלט איז שלעכט. הי: אין לאַנד גאָר שלעכט און אַצינד קומט צו אונדזער היימישער ספּעציפישער ווירטשאַפטלעכער דוחק און די סכּנה פון איר איז גרויס, גאָר גרויס, שוין טאַקי באו מיט עד נפש...

מיר זענען אבער נישט אויסן דאָ, זיך צו פאַרנעמען מיט אט דעם פּראָבלעם. דאָס איז אַן-ענין פאַר פאַכלייט און אַ פשיטא דאָס מיר זענען נישט בכּוח דאָ עפּיס צו העלפן. אונדזער שמועס דאָ, וויל גאָר אַן-אַנדער ענין אַרומרעדן.

קיין ספק נישט, אַז דער דלות, אונדזער היימישער דלות, וואָס פּייפט פון אַלע ווינקעלעך פירט דערצו, אַז אַ סך פון די וויכטיקסטע רוחניות-דיקע פּלענער זאָלן שטיין בלייבן. נאָך מער, ס-האָט חלילה דערביי, אַז אינסטיטוציעס, וואָס זענען מיט שווייס און בלוט, ווי עס איז, אין די לעצטע יאָרן אויפגעשטעלט געוואָרן, דאָס זיי זאָלן, חלילה, אויפהערן צו זיין. איוב-ס בשורות קומען אָן פון שטעט און שטעטלעך און דאָ איז נישטאָ צו וועמען צו רעדן, קיינער קאָן נישט העלפן. צו די וואָס מען ווענט זיך נאָך הילף זענען אליין בשפל המצב און מיר שטייען פאַר-ן אָפּגרונט פון ייאוש אין גאַנצן פראָנט

ארכיון תשובות

אייגער פון אונדזערע גדולי החרדים, האָט געזאָגט אף אַ זיצונג פון אַגודה-עסקנים, אין וואַרשע: אמת, ס-איז שלעכט, דאָס אָרימקייט איז גרויס, פאָרט זענען נאָך פאַראַן אַזעלכע באַדערפעניש, וואָס אין דער קריטישסטער צייט זאָגט מע זיך נישט אָפּ פון זיי. לאָמיר-זשע באַטראַכטן אויך די אויסגאַבן פאַר די אגודה-ענינים אַלס אַזעלכע, וואָס געהערן צו די דאָזיקע ערשטע צרכים. אַזוי האָט געזאָגט אונדזערס אַ מנהיג, וואָס גראַד ער קען גוט די מאַסן-נויט. ער וויל האָבן, אַז מע זאָל פאַרשטיין, דאָס די הוצאות פאַר חיזוק הדת און יידישקייט, טאָרן נישט זיין די ערשטע קרבנות פון קריזיס...

נו, ווען דער אָרטאָדאָקסישער ברייטער עולם וואָלט אויך אַזוי פאַרשטאַנען, וואָלט שוין גוט געווען. אין אמת-ן אבער איז פאַרקערט. די ערשטע אַפּשפּאָרונג מאַכט מען דאָך פון די דברים שבקדושה און דערפון קאָן זיין אַ פיל גרעסערע סכּנה ווי די געפאַר פונעם אַלגעמיינעם קריזיס...

סוף כּל סוף ווייסן מיר דאָך, אַז דער עקאָנאָמיש-ווירטשאַפטלעכער קריזיס קאָן זיך פאַרבעסערן. נישט דאָס ערשטע מאָל אַזאַ פאַל, הגם דאָס מאָל זייער פאַרקאָמפּליצירט, כּמעט אָן אַן אויסוועג, פאָרט אבער קאָן און וועט בע"ה בעסער ווערן. אַנדערש איז אבער מיט דער גייסטיקער ירידה פון אונדזער יידיש לעבן. דאָ קאָנען מיר מיט אונדזערע אָפּגעשפּאָרטע גראָשנס אַ סך העלפן. מיט גראָשנס קאָנען מיר שאַפן שולן, זיי אויסהאַלטן, רויקע בּנינים אַפילו מיט זיי אויפשטעלן. די ברייטע רעליגיעזע מאַסן קאָנען ביים גרעסטן אָרימקייט דאָך נאָך אַ סך אויפטון פאַר החזקת התורה און חיזוק היהדות. ס-גייט טאַקי נאָר אין אָרימען גראָשן. מען מוז האָבן שכל און איבערגעגעבנקייט. אַ סך מיין ווי מעגלעכקייט. וועט מע נאָר באמת זען דעם מורא-דיקן גייסטיקן קריזיס אין יידישן לעבן, וועט דער מאַטעריעלער קריזיס פאָרט נישט זיין די איינציקע מניעה צו האַמיוון אונדזער חנוך-אַרבעט וכדומה. אגב לאָמיר האָבן פאַר די אויגן די ווערטער פון אונדזערע חכמים „כּל המקיים את התורה מעוני, סופה לקיימה מעושר". כאַראַקטעריסטיש „כּל המקיים" דער וואָס זאָרגט פאַר-ן קיום פון דער תורה... יאָ, אין נויט געדאַרפט אין טאַרט די תורה דערהאַלטן!

אונדזער יוגנט דאַרף זיין די ערשטע, וואָס זאָל דאָס יוגנט-התלהבות אַרויסווייזן און נישט דערלאָזן, אַז אונדזער געזעלשאַפטלעכע אַרבעט זאָל אָפּשטאַרבן. ביי אַלע אַקציעס דאַרף אונדזער יוגנט גראַד אַצינד זיך אַקעגנשטעלן דעם סטעראַטיפּישן-תירוץ: קריזיס. אמת, ס-איז אַ נויט, אַ קריטישע צייט, מען מוז אבער לערנען זיך אַליין און די מאַסן, אָפּשפּאָרן פאַר אונדזערע גייסטיקע אוצרות די נייטיקע גראָשנס, ווען אַפילו ס-איז שווער. דערצו זענען מיר קינדער פון ישראל, פון דעם אַלטן ישראל-פאָלק, וואָס האָט נאָך גרעסערע קרבנות געבראַכט פאַר זיין אמונה און פאַר זיין תורה ווי גראָשנס...

פאַרוואָס מיר דרוקן נישט?

לייכט זיך משער צו זיין, אַז אַ חוץ דעם וואָס מיר דרוקן איז אויך ביי אונדז פאַראַן אַ נישקשה-דיקער אַרכיוו פון נישט-געדרוקטע כּתב-יידן און אַ גרויסער רוב פון זיי, וואָס מ-האָט זיי שוין פון לאַנג דן געווען לגניזה... פאַרשטייט זיך, אַז דאָס רופט אַרויס אַ שטיקל ירגזון און מיר קאָנען גאָרנישט יוצא זיין מיט קיין ענטפער און מיר ענטפערן טאַקי אַ סך מאָל גאָר נישט אויף אַזוינע פּרעטענזיעס.

די ערשטע סבּה פון נישט געדרוקט ווערן איז דער תנאי וואָס ווערט אונדז געשטעלט: „נישט מקצר זיין"... נאָר מיר זענען זיכער, אַז די זעלבע, וואָס וועלן אונדז שטעלן דעם תנאי, ווען מ-זאָל דאָס אָנווענדן צו אַנדערע אויך, וואָלטן זיי די ב"י-בלעטער קיינמאָל נישט גענומען אין דער האַנט אַריין... דאָס וואָס מיר זאָגן דאָ איז געמיינט לייענער, עסקנים און עסקנות, וואָס האָבן עפּיס צו פּראָיעקטירן און פאַרצולייגן. זיי מיינען, אַז דער לייענער האָט אַזאַ פאַרשטאָפּטן קאָפּ און מע דאַרף אים מסביר זיין מיט שבע חקירות די פּשוטסטע זאַך: ניין, ס-איז חלילה נישט אַזוי שלעכט! האָט איר עפּיס צו זאָגן, שרייבט קורץ, אגב, וואָס מיין בקיצור איר שרייבט, וואָס מער מ-לייענט אייערע ווערטער. שרייבט אויך נישט מיט די שאַבלאָנישע צייטונגס-מאַמריסטיק. אונדזער זשורנאַל קאָן זיך נישט אויסשטעלן אף קהל-ס חוזק און אַריינלאָזן גאָרנישט-זאָגנדע פראַזן און אָפּגעדראָשענע אויסרופן. באַזונדער פאַרלאַנגען מיר לשון, אויסלייג, סטיל און דער עיקר שרייבט יידיש, מיר מיינען אַזאַ יידיש וואָס מיר זאָלן קאָנען לייענען און איר אַליין זאָלט דאָס פאַרשטיין! על-פּי רוב שרייבן דאָך צו אונדז יונגע מענטשן און פון זיי האָבן מיר רשות דאָס צו פאַרלאַנגען. אי, איר קענט נישט, לערנט אייך, נישט קיין בושה זיך צו לערנען! מיר שטערן פונדעסטוועגן נישט קיינעם צוצושיקן תּפילות און פּלענער, אַפילו זיי זענען נאָך נישט אַזוי שיין געשריבן, אבער נישט צו שטעלן אונדז קיין תּנאים, אין פאַרקערטן פאַל מוז זיי דער רעדאַקציע-קויש אָפּמשפּטן...

ערגער איז עס אבער מיט די „ליטעראַרישע" און „פּאָעטישע שריפטן". מיר ווילן קיינעם נישט פאַרטשעפּן אדער חלילה מבזה זיין. איז רען אַ פּסול נישט צו זיין קיין שרייבער? פאַראַן גענוג ערלעכע אידעאַלן און גאָר לייטישע מענטשן און קיין שרייבער זענען זיי פאָרט נישט. ווען מיר באַקומען אַמאָל יאָ אַ גוטע ליטעראַרישע אַרבעט, געבן מיר אויך דין קדימה אמתע שרייבער און צו זענען מיר דערמיט חוטא בעגל? זאָל נאָר יעדער נעמען פאַר אַ משל זיך אַליין, אַריינטראַכטן זיך וואָס ער לייענט מיט מער חשק צי דאָס וואָס גייט אַפּיר פון אַ רייפע פעדער צי פון אַ גראַפאָמאַנישע טינטלער... יאָ, מבינות געהער שוין צו דער רעדאַקציע! שלעכטע לידער אַ שטייגער געגראַמט „פּאָלק מיט גלאָק" „האַרץ מיט קראַץ" „לעבן מיט זעלן" „מענטשן מיט בענטשן" א. א. וו. איז פאַר אונדז קיין סחורה נישט, דערציילונגען און מאָנאָגראַפיעס אָן אַ טעם און אָן פאָרם, צוקאַליטשיטער סטיל, טרעפט ווידער דעם גורל צו בלייבן אַ אייביקער דאָקומענט פון קאַליע געמאַכט פּאַפּיר. קיין בעסער מזל קאָנען אויך נישט האָבן די מאמרים, וואָס פּראָפּאַגאַנדירן דאָס בית-יעקב-זשורנאַל. פון אַ שטעטל וואָס זענען דאָ קוים צוויי אַבאָנענטן שיקט מע צו אָפּצודרוקן אַ קול-קורא וועגן ב"י זשורנאַל, דער מחבּר איז נישט בכּוח צו שאַפן אַ פּאָר אַבאָנענטן בפועל, וויל ער כאָטש יוצא זיין במחשבה... גאַנץ שיין איז עס אַפילו פון זיין זייט, נאָר מיר אַרויסגעבער, ווילן בעסער געבן אויף דעם אָרט נוצלעך לייען-מאַטעריאַל, פאַרשטאַנען?

הארכיון היהודי

פייערלעכע גרונט-שטיין לייגן פון דער ערשטער ארטאדאקסישער זומער-קאלאניע „יהודית“

אין דלוגא-שאדלע.

א טאג פאר פסח איז גיוועזן א באשיידינע ארטאדאקסישע שמחה. ס-איז גילייגט גיווארן דער יסוד צום בנין פון אַן-ארטאדאקסישע זומער-קאלאניע פאר אונזערע שול-קינדער. צו דער דאזיקער שמחה זענין גיקומין די באקאנטע ארטאדאקסישע חנוך-עסקנים און דאס גאנצע שטעטל, וואס גיפונט זיך גאנץ פון פלאץ איז גיוועזן גאר יום-טובדיק גישטימט.

די חגיגה איז גיוועזן אויפן גרויסן פלאץ וואו ס-ווערט גישטעלט דאס בנין, און די פארבעטענע געסט האבן פארנומין א ספעציעל ארט אויף דער ספעציעל אויפגישטעלטער טריבונע.

דער הויפט איניציאטאר פון דער זאך שול-דירעקטאר ר' יואל אונגער עפנט די חגיגה מיט א לענגערער התלהבות-דיקער רעדע און ווייזט אָן אויפן חשיבות כון דעם נייעם בנין און רעט ארום באריכות דעם באטייט פון דער גרויסער שמחה.

אלס יושב-ראש ווערט פארבעטן ראטמאן עקערמאן און ער האלט א שיינע רעדע אין פויליש ווענן חשיבות פון דער קאלאניע און ווענט זיך צו די אנוועזנדע פארשטייער פון דער מאכט, אז זיי זאלן בייהילפיק זיין צו דער גרויסער זאך.

נאכדעם, ווי ס-רעט דער דלוגאשאדלער רב הרב פאמעראנץ לייענט פיר ה' עקערמאן דעם לשון-קודשן און פוילישן נוסח פון דער פארמיטינער מגילה, וואס ווערט איינגימויערט אין פונדאמענט. דערנאך איז מען מכבד די מאכט-פארשטייער און אלע געסט מיטן לייגן א שטיין און דער דלוגאשאדלער צעירים-כאר זינגט „ברוך אלוקינו“.

דער צווייטער טייל פון דער חגיגה הייבט זיך אָן מיט א נייסטרייכער רעדע א. ג. פון דער קרן-התורה צענטראלע פון פרנס א. ז. פרידמאן. דערנאך האלטן קורצע באגריסונגס-רעדעס רעד. א. מ. ראגאווי, דיר. י. ל. ארלעאן, א. ז. פרידנזאן און ה' צוקער.

נאכדעם ווי ס-ווערן פירגילייענט א ריי באגריסונגס-בריוו שליסט דער פארזיצער ראטמאן עקערמאן די חגיגה און דער עולם צוגייט זיך אין א גיהויבינער שטימונג.

אין אוונט איז גיוועזן א באנקעט פאר די געסט, ס-איז גיוועזן ביי אלע א גרויסע שמחה. מע האט גיזונגין און גיטאנצט און מע איז גיוועזן צופרידן מיט דעם נייעם בנין, וואס ווערט גיבויט פארן גיזונט פון אונדזערע קינדער! *

אין לאקאל פון „צעירי אגודת ישראל“ איז אויך גיוועזן א גאנץ שיינע אויפנאמע און ס-האבן גירעט מעניני דיומא די ה"ה: ראגאווי, פרידנזאן, ארלעאן און מארק.

הלואי זאל טאקע דער ברייטער ארטאדאקסישער עולם פארשטיין דאס גרויסע חשיבות פון דער זאך און גאר באזונדער אונדזערע עסקנים און לערערשאפט און צוהעלפן, אז דער בנין זאל וואס גיכער פארענדיקט ווערן!

די לעצטע הכנות צום צענטראל-ראט צוזאמינפאר אין ווארשע.

אנהייב די קומינדע וואך פארט אפ ה' פרידנזאן קיין ווארשע, כדי פערזענלעך מיטצוהעלפן דעם ארגאניזיר-קאמיטעט ביי די לעצטע הכנות צום צענטראל-ראט צוזאמינפאר.

בכלל האט דער צוזאמינפאר ארויסגירופן גרויס פאראינטערעסירונג אין דער ארטאדאקסישער וועלט. ס-קומין אנגיזעענע מנהיגים פון דער אגודה און גאר באזונדער די חשובסטע און טעטיקסטע עסקנות פון אונדזער באוועגונג.

די הייגטיקע וואך האט דער צ.-ס. רירעוודיק גיארביט ביים צוגרייטן אלץ וואס ס-איז נייטיק. ס זענין ארויסגישיקט (גיווארן די איינלאדונגין און די צוגרייט-ארביט פון צ. ס. איז בכלל א ענערגישע און אונערמידלעכע.

לויט שוין דערהאלטינע ידיעות וועלן אין צוזאמינפאר זיך באטייליקן בערך 300 דעלעגאטנס פון אלע קאנטן פון לאנד.

ווי די לייענערנס זעען פון סדר-היום, וועלן אויפן צוזאמינפאר ארומגירעט ווערן די אקטועלסטע און וויכטיקסטע „פראבלעמין פון אונדזער באוועגונג און בע"ה וועט דער צוזאמינפאר האבן ערפאלג.

די שטעט וואס האבן גיצאלט תרומת-חברה, קאנין שיקן אויף יעדע 25 צו איין דעלעגאט. אזוי אויך האבן דאס רעכט אלס דעלעגאטנס די וואס האבן באקומין ספעציעלע איינלאדונגין — אלע אנדערע קאנין זיין געסט.

ס-איז גיוואונטשן, אז יעדע שטאט זאל במשך דער קומינדיקער וואך צושיקן קיין ווארשע (אדרעס אויף דער ערשטער זייט) די גינויע רשימה פון די דעלעגאטנס, כדי פאר זיי צוצוגרייטן די דעלעגאטן-קארטן, באזונדער זאלן די דעלעגאטנס מיטברענגין מיט זיך באפאלמעכטיקונגס-בריוו. דאס מיטברענגין באפאלמעכטיקונגס-בריוו איז אבער נישט נוגע די, וואס האבן באקומין איינלאדונגין.

ווענן רעדאקציע ענינים פון „בית יעקב“ אין „קינדערגארטן“ דארף מען זיך מסדר אָן איבערהייס, ווענדן זיך אויף אונדזער אדרעס קיין לאדזש און ס-וועט אלץ ווערן ערלעדיקט פינקטלעך.

די הכנות צום פראפאגאנדע-חודש פאר יידישקייט און יידיש.

דער פארגרעסערטער יידיש-נומער „בית יעקב“ אונטער דער רעדאקציע פון דר. שלמה בירנבוים.

נישט גיקוקט דערויף, וואס דער צ. ס. איז אזוי שטארק פארנומין מיט די הכנות צום צוזאמינפאר, ווערט פארלעל גיארביט ביים צוגרייטן דעם יידיש-חודש, ווי מיר האבן שוין מודיע גיוועזן אין פריערדיקן נומער.

שוין אין קומינדיקן נומער פון זשורנאל, וואס וועט אויך זיין דער באריכט-נומער פון צוזאמינפאר גיבן מיר אויספירלעך דעם ארביט-פלאן פון דעם יידיש-חודש, וואס וועט ארומנעמין די ארביט אין דער ב"י-שול סיי אין דער בנות-ארגאניזאציע. אויך איז שוין ארויס פון דרוק דאס ספעציעלע פראפאגאנדע-ביכל „גאולה פון לשון“ פון ד"ר שלמה בירנבוים. דאס ביכל וועט זיין גאר א שטארקער פאקטאר אין אונדזער ארביט באליבט צו מאכן דאס יידיש לשון און — ארויסרופן דאס גהעריקע פארשטענדיניש פאר דעם רעיון פון יידיש און יידישקייט, וואס מיר פראפאגירן.

א גאר באזונדערן גוואלטיקן אינטערעס האט ארויסגירופן דער ספעציעלער יידיש-נומער פון אונדזער זשורנאל, וואס גייט ארויס לכבוד דעם חודש אונטער דער רעדאקציע פון דר. שלמה בירנבוים.

אין דעם דאזיקן נומער גיבן זייער ליטערארישן צושטייער, צענדליקער ארטאדאקסישע שרייבער, דיכטער און אנגיזעענע רבנים. דער נאמין פון גרויסן וויסנשאפטלער, יידיש-פארשער, פילאלאג און שריפטשטעלער אונדזער באליבטער דר. שלמה בירנבוים אלס רעדאקטאר פון דעם נומער זאגט שוין אליין א סך צו אזוי, דאס ס-איז איבריק יעדע רעקלאמע.

אין קומינדיקן באריכט-נומער וועלן מיר שוין ברענגין אויספירלעך דעם תוכן פונים יידיש-נומער 71, וואס וועט זיין דער צווייטער פונים באריכט-נומער.

בכלל האט די ידיעה פונים יידיש-חודש גימאכט א שטארקן רושם אין דער גאנצער יידישער וועלט. אויך אין אנדערע יידישע קרייזן רעכנט מע זיך שטארק מיט דעם ענין, און פארשטייט זיך, אז זייער א סך גיט דא צו די פאפולאריטעט דער נאמין פון דר. שלמה בירנבוים, וועלכער איז זייער חשוב און אנערקענט אין דער יידיש-פילאלאגישער און שריפטשטעלערישער משפחה.

באמערקונג: אלע סופרים, וואס האבן באקומין בריוו פון ד"ר ש. בירנבוים צוצושיקן זייערע מאמרים, ווערן גיבעטן צוצואיילן מיטן שיקן!

פריינט!

דערמאנט-אייך אין די זאמל-ביכלעך אויף אבאנענטן, וואס גיפונין זיך ביי אייך! מיט בלויז שבחים וואס איר שרייבט אונדז זענט איר נאך נישט יוצא! יעדער וואס לייענט די שורות, שרייבט אונדז אדרעסן וואו ס-באדארף ארייננקומין אונדזער זשורנאל און ס-קומט נאך נישט!

חברות!

דערלאזט נישט צו קיין חובות! דאס כלי-זיין אין אונדזער מלחמה, די איינציקע טריבונע, לאזט נישט פאלן!

ארכיון אסופות
בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 14 מתוך 16

פון אומיטום שרייבט מע אונדז:

די יובל־חגיגות לכבוד פיניף יאָר בנות־אגודת־ישראל

די יובל-חגיגה צום פיפטן יאָר-טאָג פון בנות אגו"י איז אומיטום אדורך זייער פייערלעך. ס-זענין גיוועןּ פאַרזאַמלונגען און ס-זענין גיהאַלטן גיוואָרן רעדיס מפוח-ן באַטייט פונים גרויסן יום-טוב. אַ באַזונדערע שמחה האָט אַרויסגירופן אונדזער יום-טוב אויסגאַבע, וואָס הגם זי איז זייער ווייניק פאַרשפּרייט גיוואָרן, האָבן אָבער די, וואָס האָבן יאָ דעם נומער גיהאַט, זיך אַרויס-גיזאָגט מיט פיל לויב פאַר דעם נומער.

די באַריכטן, וואָס זענין אַרויסגישיקט גיוואָרן נאָך אסרו-חג, האָבן אין היינטיקן נומער שוין נישט גיקענט ווערן גידרוקט.

פּלאָצק: חוהמ"ס האָבן מיר איינגיאָרדנט אַן אימפּאָזאַנטע חגיגה לכבוד פיניף יאָר באַי בײַ דער באַטייליקונג פון אַ גרויסער צאָל חברות, סימפּאַטיקערנס די פאָרזיץ. חנה מיאַטלאַ האָלט די ערעפנונגס-רעדע און ווייזט-אָן אויף דער היכער באַדייטונג, מיט וואָס די פייערונג איז פאַרבינדן. דאַן רעט פרל. שרה האַלצמאַן און אַ זייער אינהאַלטסרייכן רעפעראַט האַלט פרל. שרה זימאַן. די לעצטע רעט צוו. אַנד. ווענן יער וויכטיקייט פון ב"י זשורנאַל, וואָס האָט גירופן אין לעבן די אַזוי הערלעכע בנות-באַוועגונג און פאָפּולאַריזירט דעם רעליגיעזן גידאַנק צווישן די פרויען-מאַסן. נאָכדעם ווי ס-רעדן נאָך פרל. נאַלדאַ גראַבאָווסקאַ און פרל. האַראַוויץ ליסט די פייערונג מיט באַגייסטערטע ווערטער און בײַ אַ גיהויבינער שטימונג די פאָרזיצערן. אויף דער פייערונג האָבן אויך גיהאַלטן באַגריסונגען א. נ. פון דער אגודה פּועלים צעירים: ה' ל. קאַבערט (פּרעזעס פון אגו"י) ה' יעקב יאַנעל הרב ר' חיים, וועלכע פאַרדינען אַ האַרציקן יישר-כּח.

א פּלאָצקערן.

אוואַראַווע: אונדזער „בנות" האָט גי-פייערט דעם יובילעאום לכבוד ? יאָר באַי. אין דער חגיגה האָט אויך אַנטייל גינומען לערערן פרל. שרעמער. די לעצטע האָט גיהאַלטן אַן-אינהאַלטסרייכן רעפעראַט, וואָס האָט אַרויסגירופן אין אונדזערע הערצער פיל באַגייס-טערונג און מוט לטובת אונדזער הייליקן אידעאַל.

[illegible]

ארכיון אשכנזי

ווישקאָוו: לעצטנס האָבן די היגע בײַ קינ-דער אויפגיפירט אַ פאַרשטעלונג אין גרויסן שטאָטישן זאַל, בײַ דער אַנוועזנהייט פון די חשובע פרויען אין אונדזער שטאָט. די קינדער האָבן זיך זייער גוט אויסגיצייכנט און זענין באַשאַנקן גיוואָרן מיט אַפּלאָדיסמענטן. באַ-זונדערס האָט זיך אויסגיצייכנט די תלמידה חנה ליס. אַ באַזונדערן דאַנק פאַרדינען פאַרן מוסטערהאַפטן איינאָרדנען און ערפאָלג פון דער פאָרשט. די בנות און בית-יעקב עסקנות און ?אר באַזונדער פרל. נחמה פלאַנטשאַק.

א ווישקאָווערן

קוטנע: מוצש"ק פרשת תרומה האָבן מיר גיפייערט אַ סיום פון חומש שמות. די פייערונג האָט ערעפנט די לערערין שטײַנגער, און ס-האָבן גיהאַלטן רעפעראַטן: פרל. מעטאַל א. ד. ט. „עבד עברי" פרל. ראַק „לא תהיו אחרי רבים לרעות" פרל. פייקלער „שלוש רגלים" מיט אַ סעודת מצוה איז די חגיגה פאַרענדיקט גיוואָרן.

א בנות-קע.

ביאַלע-ראַווסקע: דאַנערשטיק פ' תצוה האָט אין אונדזער שטאָט גי-ווײַלט די פרוי שענירער. ס-איז פאַרגיקומען די בחינה אין דער ב"י שול און אויך בײַ דער „בנות", אין וועלכע ס-האָט אַנטייל גינומען דער ח' גאַסט און אויסגידרוקט זיין בעסטע מיינונג אויף דער בחינה. אַ חוץ דעם איז אויך גירופן גיוואָרן אַ גרעסערע פאַרזאַמלונג פון פרויען, וועלכע ס-האָט ניעפנט לערערן הערשבערג און ה' אַלבערט רעט וועגן די גרויסע מעשים פון חשוב-ן פאַרשטאָרבינים עסקן ר' אלי' קירשברוין ז"ל און די פאַרזאַמלטע באַערן זיין אָנדענקן מיט אויפשטיין פון די ערטער. נאָכדעם ווי ס-באַ-גריסט די פר. שענירער די שילערן דבורה סום-באַלסקאַ האַלט פרוי שענירער אַן-אינהאַלטסרייכע רעדע. פון וועלכער אַלע זענען טיף גירירט גיוואָרן. עס רעדן נאָך: שרה וועבער, יוטא האַמער, גיטל פענדזל. ס-איז אויך גישאַפן גיוואָרן בײַ דער גילעגנהייט אַ גרויסע סומע געלט פאַרן צ"י סעמינאַר אין קראָקע. נאָכדעם, ווי די פאַרזאַמלונג ווערט גישלאָסן אָרדינין איין די „בנות" אַן-אימפּאָזאַנטן באַנקעט לכבוד דעם ח' גאַסט און אונטער די גיזאַנגען פון „וטהר לבנו" א. ד. גל. גיזעגינען מיר זיך האַרציק מיט פר. שענירער און וואונטשן איר האַרציקסט ברכות אין איר ווײַטערדיקער אַרבעט.

אחת הבנות.

פּולטוסק: זונטיק ב' חוהמ"ס האָבן מיר איינ-גיאָרדנט אַ פייערלעכע אַקאַדעמיע לכבוד פיניף יאָר באַ"י. צו דער חגיגה איז ספּעציעל גיקומען די לערערן פּתי' נאַשעלסקאַ. די חגיגה עפנט די פּרעזעסן דבורה וויסניאַ מיט אַ שיינע רעדע א.ד.ט. „די באַדייטונג פון היינטיקן יו"ט" און דרוקט אויס איר וואונטש, אַז דעם 6-טן יובילעאום זאָלן מיר זוכה זיין צו פייערן אין ארץ-ישראל. דאַן באַקומט דעם פאָרזיץ לערערן נאַשעלסקאַ. די לעצטע גיט ס-וואָרט די כתיסטקע פרל. פּשעסטשעלעניעץ, וועלכע האַלט אַן-אינהאַלטסרייכן רעפעראַט און ס-רעדן נאָך כתיסטקיס אויף פאַרשידינע טעמים. די בײַ שילערנס פייקאָווסקאַ, קליבער און ראַזנבערג, רעדן איבער דעם ב"י-גידאַנק. איבער פּרעסע, ליטעראַטור, בנות-פּראָבלעמען, בתיה, רעדן: פערלבערג, ש. ה., ראַזענבערג, דירעקטאָר שוואַרץ. דעם רעפעראַט א. ד. ט. „5 יאָר בנות אגודת ישראל" האַלט פרל. שפּרינצאַ ראַזנבערג. אַלע רעפעראַטן ווערן אויסגיהערט מיט אינטערעס און צום שלוס האַלט אַן-אינהאַלטסרייכן רעפעראַט און גיט גלייכצייטיק איבער אַ באַריכט פון דער יאָר וואָס פאַרגיקומינער גרונדשטיין-לייגונג פון דער יומער-קאַלאָניע פרל. נאַשעלסקאַ.

באַדזאַנאָוו: דעם צווייטן טאָג חוהמ"ס האָט אונדזער בנות איינגיאָרדנט אַן-אימפּאָזאַנטע יובילעאום-פייערונג. אַלס פאָרזיצערן פון דער חגיגה איז גיוועןּ פרל. גאָלדרייך, וועל-כע האַלט אַ גייסטרייכע רעדע און דאַן רעדן: פר. שוואַרץ און שפּרינצאַ סאָקאָלאָוו. עס זענין אויך גילייענט גיוואָרן פאַרשידינע אַרטיקלען, לידער, דעקלאַמאַציעס דורך: פרל. חי' סאָקאָלאָוו, פרל. סאַרנייעק, זיסל שוואַרץ, יענטע ניימאַן. חי' סאָ-קאָלאָוו. שלוס-רעדע האַלט חנה גאָלדבערג און בײַ פריילעכע גיזאַנגען און אויסרופן איז די חגיגה פאַרענדיקט גיוואָרן. אַ באַזונדערן דאַנק פאַר דער מי לטובת דעם ערפאָלג פון דער חגיגה פאַרדינט פריידע גאָלדרייך.

א בנות-קע.

דאַנק-בריוו אין רעדאַקציע

פון צייט צו צייט באַקומען מיר דאַנק-בריוו פון חשובע פער-זענלעכקייטן און סתם חבירות פאַר אונדזער אַרבעט. מיר דרוקן אָבער נישט די בריוו, נאָר אין אויסנאַמס-פאַלן, ס-איז פאַר אונדז, וואָס אַן-אמת, אַ שטיקל התחזקות און מיר פרייען זיך דערויף. וואָס דער עולם קאָן זיך אַ ביסל אָפּ אונדזער טירחא, ווייל עס קאָן זיך בשום אופן קיינער נישט אויסמאָלן די שווערע פינאַנציעלע תנאים, אין וועלכע די אַרבעט ווערט גיטוען — פאַרוו האַלטן מיר שטאַרק פון דער מדת ענוות און מיר פאַרעפנטלעכן דאָס נישט אין אונדזער זשורנאַל. באַזונדער איז עס בשום אופן נישט לרצון דעם רעדאַקטאָר, וואָס האָט קיינמאָל נישט גיהאַט די כוונה אויסצונוצן די טריבונע. וואָס גיהער דער גאַנצער באַוועגונג און וואָס מיין זיין נאָמען קאָן אויסגימיטן ווערן אַלס מער נחת-רוח האָט ער דערפון. די לעצטע טעג איז אָבער שטאַרק גישטיגן די צאָל דאַנק-בריוו, וואָס נעמט זיין תּון דעם לעצטן נומער בית-יעקב, וואָס האָט אָנגימאַכט אַ שטאַרקן רושם, וואו ער איז נאָר גיקומען. אויפן ?ירושו פאַרלאַנג גיבן מיר דאָ אַ בריוו, וואָס איז דערהאַלטן גיוואָרן פון בײַ סעמינאַר אין קראָקע.

דער נוסח פונים בריוו איז אַזוי:

ג"ה קראָקע מוצש"ק פ' שמיני תרצ"א.

חשובע רעדאַקציע!

„שוין אַ פּאָר מאָל האָבן מיר גיוואָלט אַרויסזאָגן אונדזער אָנערקענונג פאַר אייער טירחא לטובת דער בנות־באַוועגונג, אָבער אַצינד ווען מיר פייערן אונדזער אַלגימיינים יו"ט, דעם פיניף-יעריקן יובל פון בנות אגודת-ישראל, פילן מיר זיך שוין גי-צוואונגען דאָס צו טון".

„מיר מוזן, באמת, באַוואונדערן אייער אונערמיד-לעכער אַרבעט צו הייבן און פאַרשטאַרקן אונדזער ב"י-זשורנאַל. מיר באַוואונדערן אייער אומגיווינט-לעכע ערפינדונגס-כשרון לטובת אונדזער זאַך".

„אַזוי זעען מיר יעדעס מאָל נייע אויפטוען: דאָ אַ יובל-נומער, דאָ אַ יום - טוב - אויסגאַבע, דאָ אַ יידיש-נומער, אַ תרומת-חברה-אַקציע, בנות-קאַרט-לעך; לידער מיט גאָטן, גיזאַמלטע שריפטן פון פרוי שענירער און אַלץ בסדר עפּיס נייעס צו שטאַרקן אונדזער אידעאַל".

„און בײַ דער גאַנצער פאַרצווייגטער אָרגאַניזאַציע און ליטעראַטור־אַרבעט שטייגט בסדר דער ליטע-ראַרישער ניוואָ פון זשורנאַל און דערהייבט זיך צו וואָס אַלץ אַ העכערער מדרגה און תפאַרת-דיקן חן".

„זאָל אייך השי"ת העלפן, אַז איר זאָלט באמת זען גוטע פּירות פון אייער באַמיאונג און זאָל אונדזער זשורנאַל זיך גיפונען אין יעדער יידישער שטוב און וועקן בײַ אַלע דאָס טיפע באַוואוסטזיין און אמתע ליבשאַפט צו יהדות און יידישקייט.

אייניס נאָמען פון בית-יעקב-סעמינאַר און קראָקאָווער „בנות"

לכבוד גדול ביילא צפורה גראָס.

?אַצענטן אין סעמינאַר און פירערן פון אַ בנות-גרופּע אין קראָקע.

אויך אונדזערע חשובע פריינט און שטענדיקע מיטאַרבייטער

דר. שלמה בירנבוים און **אליעזר שינדלער** א א.

האָבן אונדז צוגישיקט ליב-בריוו פאַר אונדזער געלונגינים יובל-נומער און זיי וואונטשן אונדז אַ סך הצלה.

הלוואי, זאָל השי"ת העלפן, דאָס אַלע ברכות זאָלן אונדז טאַקי אָנגיין און נאָך מער, אַז אונדזערע חברות אומיטום זאָלן ענדלעך אַ מאָל אָנהייבן פאַרשטיין, אַז בית-יעקב-זשורנאַל, איז

זייער אייגינער ענין...

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem
ŁÓDŹ, Kwiecień 1931
„BAJS JAKOW“
Cena 65 gr.
P.K.O. 67.795
Rok VIII zeszyt (12 69)
Adres Red. „Bajs Jakow'
Łódź, Limanowskiego 28.
Telefon 109-77.

א הארציקן מזל-טוב וואונטש איך דער פרל. פערל קראנגראד (בזשעזשין) צו איר פארלאבונג מיט ה' קאהן (וויערושאוו). מיט שפע פון ברכות זאלט איר זיין געבענטשט.

טובא יערוזאלעם'
לערע־ן פון ב״י אין בזשעזשין

א הארציקן מזל-טוב וואונטשן מיר אונזער ח. פריינט, דעם איבערגעגעבענעם ב״י עסקן ה' משה מינץ (אזשאראוו) צו דער חתונה פון זיין טאכטער.

רעדאַקציע
בית יעקב-זש רנאַל
לאדזש

צו דער חתונה פון אונזער געטרייער בנות-חבר'ה גינענדל קעסטנבערג (פשיטיק) מיט ה' פנחס שאַגי (ווארשע) און צו דער פאַרלאבונג פון פרל. מרים ליבערמאן (פשיטיק) מיט ה' שמחה וואקשאל (וויסקיט) וואונטשן מיר א הערצלעכן מזל-טוב איר זאלט בויען אייער גליקלעכן עתיד באשטראלט מיטן גייסט פון בית-יעקב-אידעאַל אין הייליקן לאנד.

פשיטיק — לערערן באהאַריער בנות-אַגודת-ישראל

א הארציקן מזל-טוב וואונטשן מיר אונדזערע חברות אלשטיין און שאלדאיעסקא צו זייער חתונה, און טארנהיים (בילגאריי) שאַטאן (בעלכאטאוו) צו זייער פארלאבונג. ברכה און גליק זאל אייער נייעם לעבנס-וועג תמיד באגלייטן.

לאדזש — דינה קנאבלאוויטש און לאה בליסקא

א הערצלעכן מזל-טוב וואונטשן מיר די פאמיליע „פעצל" צו די חתונה פון זייער זון און ברודער. זאלן זיי פונים יינגן פאר פיל נחת דערלעבן.

טלושץ — בנות-אַגודת-ישראל
פארזיצערן: שרה פלאנטשאק

א הארציקן מזל-טוב וואונטשן מיר אונזער פאַ-זיצענדערן פרל. ציוויאַק צו איר חתונה מיט ה' חאַצעק זאל השי״ת אייך געבן אין דער צו-קונפט פיל גליק און צופרידנהייט. איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער הויז אין גייסט פון בית-יעקב.

ווישקאוו — לערערן: מרים טויבע
„בנות אגודת ישראל"
יוגנט-גרופע ביי „בנות"

מארץ מרחקים ברכה מז״ט נשלח יהנגיד מר נח ציטרינבוים (מווירזבניק) לשמחת בתו יתן ה', עושר וכבוד כל ימיהם ותזכו לראות מהם נחת כל הימים.

דעטרויט אמריקה — ידידו שו״ב ליבוש טננבוים ורעיתו

גם אנחנו מברכים ברכת מז״ט את מר נח ציטרינבוים לשמחת בתו המהוללה. תהי דורכיהם בחיים צ״חה ומאושר.

נוי יארק-אמריקה — הרב ליי ל בלום פלד רעיתו

גם אני מתכון נגד המברכים.

נוי-יארק-אמרקה — שו״ב צבי טננבוים

צו דער פאַרלאבונג פון פרל. שרה דבורה ציטרינבוים מיט ה' אברהם יצחק וואונטש איך מז״ט. זאל אייער צוקונפט זיין א גליקלעכע.

טאראנטא קאנאדא — אייערע פריינד אברהם טענענבוים און שרה ניימאן

אינסטרוקציעס און מאַטעריאַל צו גרינדן אַ בנות-אַגודת-ישראל ארגאַניזאַציע:

אויפרופן, דעקלאַראַציעס, אָפּצייכינונגען,
פראפּאגאַנדע-בראשורן, בנות-קאַרטלעך

— 5 גילדן —

אין יעדן ארט וואו סע וויל זיך ערשט גרינדן אַ „בנות" דאַרף מען באַלד באַשטעלן די מאַטעריאַלן.

אַדרעס פון דער צענטראַלע:
Sekretarjat B. A. I. Łódź skrz. pocz. 146
פאַר געלט: P. K. O. 67.795

פראַנקפורט אַם מאַין

ערשטקלאַסיקע דערציונגס-אינסטיטוט
שטרענג כשר — געגרינדעט 1869

וויסנשאַפטלעכע, פראַקטישע און געזעלשאַפטלעכע
אויסבילדונג פאר יינגע מיידלעך אינים ארט. גייסט.

די בעסטע רעפערענצן!

אַדרעס: Dr. Heinemannsches mädchen pensjonat,
Frankfurt a. m. Mendelsohnst. 84

שוין אַרויס פון דרוק:

קינדער גאָרטן

נומער 33 — חודש אייר

אינהאַלט: א) זומער-אַרביט פון בתיה - פארבאַנד ב) ל״ג בעומר — (ליד) טע בערלינער ג) רבי משה איסרליש (רמ״א — צו דער ל״ג בעומר יאַרצייט) — א. גנאם) ד) דעם קינדס וויגעלע (ליד) — אליעזר שינד-לער ה) ואַהבת לרעך כמוך — שרה שענירער ו) די מלכה פון שיינקייט — שמואל נאדלער ז) דער צפון-ווינט — וו. קורטמאן ח) רבי חנינא בן דוסא. — בנימין זוסמאַן ט) די ברכה (ליד) שינדלער י) שפעט (ליד) בן אי״ש יא) טאָג-בוך פון א שילערן — פריידקע יב) פרילינג-טעג (ליד) יג) די שוואַלב יד) פרעסע-וואך אין וואַרשעווער בית-יעקב טו) אונדזערע לייענערס שרייבן.

בילדער און אילוסטראַציעס

24 זייטן זשורנאַל פאַרמאַט — פרייז 40 גר.
אַ קוואַרטל נאר 1 גילדן. געלט-שיקן פ. ק. א. 67 795
איילט מיט באַשטעלונגען!

שוין אַרויס פון דרוק:

גאולה פון לשוז

פון פראָפ. דר. שלמה בירנבוים

תוכן:

א) הקדמה
ב) דאָס חשיבות פון יידיש
ג) דאָס שייכות פון דער טראַדיציע
ד) אָפּגידראשינע טענות
ה) לשון נאַציאָנאַליזם
ו) אונדזער נאָכטאַנציניש

— א איינצל עקז. מיט פּארטא 50 גר. —
10 עקז. 3.25 זל. 20 עקז. 6 זל. 40 עקז. 11 זל.
אָן געלט ווערט ניט געשיקט! געלט-שיקן פ.ק.א. 67.795

די רעדאַקציע איז אָפן יעדן טאָג פון 11—4 נאָכמיטאָג — נישט באַשטעלטע מאַנוסקריפּטן ווערן נישט צוריק געשיקט — ביים פאַרלאַנגען ענטפער מוז זיין בייגעלייגט 1 פּאָסט-מאַרקע — אַנאָנים, וואָס ווערן נישט באַצאָלט פריעראויס ווערן נישט גידרוקט און ס-ווערט נישט אָפּגיענטפערט אויף אַזוינע פּרעטענציעס. באריכטן פון די שטעט וואו ס-איז נישטאָ שטענדיקע 10 אַבאָנענטן ווערן נישט גידרוקט.

Red. i Wyd. Luzer Gerszon Frydenzon
געזעצט ביי מ. ליבעסקינד לאדז, קילינסקיעגא 50
Tłoczna J. Djament Łódź, Kilińskiego 50. Tel. 188-76

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 069 a הודפס מתוך הארכיון היהודי